

DACO-SLAVA

G. Reichenkron, în articolul intitulat *Der rumänische Sprachatlas und seine Bedeutung für die Slavistik (Zeitschrift für slavische Philologie, 1940, vol. XVII, fasc. 1)*, pune din nou pe tapet problema graiului slav vorbit în Dacia de populația slavă care a dispărut românizându-se. Elementele slave cărora le-a găsit un caracter specific „daco-slav“ pot fi însă explicate sau prin bulgară sau prin română.¹⁾

Citind studiul lui Max Vasmer intitulat *Die Slaven in Griechenland*, Berlin, 1941 (*Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften*, Jahrgang 1941, philosophisch-historische Klasse, Nr. 12), mi-am zis că, aplicând aceeași metodă cercetării toponimicelor slave din Transilvania, s'ar putea deduce care au fost principalele trăsături ale graiului slav vorbit la noi.

Să expunem întâi pe scurt rezultatele la care a ajuns Vasmer :

Slavistul german a studiat pe baza numelor geografice urmele populației slave pătrunse în Grecia în cursul Evului Mediu. Se știe că o sumedenie de știri istorice vorbesc despre năvălirile slave în Grecia medievală în cursul secolelor VI și VII (p. 11 sq.) Așezările slave pe pământ grecesc au fost atât de importante, încât în sec. VIII Peloponesul a putut fi numit „Slavinia terra“ (p. 15). E cunoscută teoria exagerată a lui Fallmerayer despre dispariția completă a neamului Elinilor în Europa și înlocuirea lor prin Slavi și Albanezi grecizați (p. 1

¹⁾ V. și A. Rosetti, *Bulletin linguistique*, IX, 95 sq.

sq.). E adevărat că în regiunile mai îndepărtate de țărmul mării, mai cu seamă de cel răsăritean (p. 317), Slavii s'au putut așeza în mase compacte, după cum arată marele număr de numiri geografice slave, dar orașele mai mari și cetățile — chiar mai neînsemnate — nu le-au putut cuceri niciodată. Din aceste localități, de pe țărmul răsăritean înspre interior (p. 324, 325), începe regrecizarea Eladei, în urma expedițiilor armatelor bizantine împotriva Slavilor din Pelopones și Elada dela sfârșitul veacului VIII și în cursul veacului al IX (p. 15 sq.) și mai cu seamă în urma creștinării Slavilor care s'a întâmplat în sec. IX (p. 17). Din pricina superiorității covârșitoare a culturii greco-bizantine față de aceea destul de primitivă a Slavilor, influența slavă asupra limbii neogrecești e foarte slabă (p. 325).

Studiul celor aproape 3000 de numiri geografice slave din Grecia confirmă cele ce știm din datele istorice. Foarte importantă e constatarea ce se degajează din aspectul arhaic al tononimicelor slave din părțile sudice ale Greciei, că regrecizarea trebuie să se fi făcut în acele regiuni foarte de timpuriu (p. 325). Nume ca Γαρδικίον (287 sq.), Σαλμενίκιον (p. 279 sq., 287 sq.), Ἀβαρτῖνον (p. 267, 279), Μαγούλα (p. 277), etc. (< slav. *Gordikŭ, *Solmĭnikŭ, *Avarĭnŭ, *Mogyla) au un aspect fonetic mai arhaic decât cel paleoslav, adică acela al limbii fraților Chiril și Metodie din a doua jumătate a sec. IX: *or*, *ol* nu prezintă metateza *ra*, *la* (*gradĭci*, *slama*); *a* inițial nu era preiotat (*javorŭ* dar Ἀβαρτῖνον); *o* era atât de deschis încât a fost auzit ca *a* (Μαγούλα < *Mogyla, Ἀβαρτῖνον < *Avarĭnŭ); a treia palatalizare a guturalelor încă nu s'a terminat (Γαρδικίον < *Gordĭkŭ, paleoslav. *gradĭci*), etc. (p. 318). În aceste regiuni Slavii trebuie să fi fost grecizați în cursul secolului al IX-lea, ba chiar al VIII-lea. Cu cât înaintăm mai spre Nord, cu atât fonetismul slav e mai nou, deoarece aci Slavii s'au menținut mai mult timp (de ex. în Epir) (p. 318, 319).

Limba Slavilor din Grecia era foarte aproape înrudită cu cea bulgară. Lipsa tratamentului lui *o* ca *u*, tratamentul *št*, *žd* al lui *tĭ*, *dĭ*, locul accentului în unele cuvinte, deosebirea celor două ieruri (în sârbo-croată vocalele reduse, ierurile, *ĭ* și

ă, se confundă), lipsa preiotării lui *e* inițial, tratamentul lui *ē* ca *ea* (Μπριάζα <slav. *Brěza), lipsa lui *l* epentetic, lipsa toponimicelor cu sufixul *-ici* sunt dovezi sigure că Slavii din Grecia nu vorbeau un graiu sârbo-croat, ci unul bulgar (p. 322 sq.).

Toponimicele slave din Grecia ne amintesc la tot pasul toponimia de origine slavă dela noi. E păcat că Vasmer nu s'a servit de cercetările lui Iorgu Iordan ¹⁾ asupra toponimiei noastre; ar fi găsit atâtea analogii care i-ar fi ușurat s'au i-ar fi confirmat multe din explicațiile date.

Lucrurile s'au petrecut la fel la noi ca și în Grecia. După o slavizare intensă a țării (sec. VI—VII) — la noi în mai mare măsură ca în Grecia —, a urmat reromanizarea ei, întâmplată mai târziu decât regrecizarea Greciei.

Deoarece comparația toponimicelor slave din Grecia cu acelea de pe toată întinderea teritoriului dacoromân ar cere prea mult timp, mă mărginesc numai la acelea din Transilvania.

Cu toate că așezările slave datează și în Transilvania din sec. VI și VII, numirile geografice slave de aci nu prezintă trăsături fonetice așa de arhaice ca cele din Grecia. Motivul este că la noi Slavii au fost desnaționalizați mult mai târziu, prin sec. X, XI. Totuși românizarea Slavilor s'a întâmplat în Transilvania, de altfel ca în alte regiuni dacoromâne, înaintea denazalizării vocalelor nazale slave. Și la noi, ca în Grecia, avem toponimice ca *Glâmboaca* (jud. Sibiu) ²⁾, *Glâmboca* (jud. Severin) <slav. **Globoka* (slav. *globokŭ* „adânc“), cf. Γκλαμπασμίνοῦ χωράφια <slav. *Globočino* (Vasmer, p. 27), *Glimbošenj* (părău în jud. Hunedoara ³⁾ <slav. **Globočane*, cf. Γλουμ-

¹⁾ Iorgu Iordan, *Rumanische Toponomastik*, Bonn-Leipzig, 1924-26.

²⁾ V. Walther Scheiner, *Die Ortsnamen im mittleren Teile des sudlichen Siebenburgens*, *Balkan-Archiv*, II, 58. Forma adevărată românească e *Glâmboaca*, nu *Glimboaca* cum scrie Scheiner, v. Moldovan-Togan, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*, Sibiu, 1909, 104. Pentru toponimice ca *Glâmbocul*, *Glimboaca*, *Glimbocata*, *Glimbocelul* din alte regiuni dacoromâne v. Iorgu Iordan, *Rumanische Toponomastik*, 228.

³⁾ V. O. Densusianu, *Graiuul din Țara Hațegului*, București, 1915, 64, 68. Densusianu compară forma românească cu forma sârbească *Glibočani* (p. 68).

πουτσάριον (Vasmer, p. 29), *Luncăvița* (jud. Severin) < slav. **Łokavica* (slav. **łokavŭ* „cu cotituri“), cf. *Luncăvița* (Tulcea), *Λαγγαβίτσα* (Vasmer, p. 92). *Lindina*¹⁾ (jud. Hunedoara) < slav. **Leđina* (slav. *leđina* „pământ nelucrat, țelină“), cf. *Λεντίνη*, *Λαντίνια* (Vasmer, p. 83, 169, 275).

Nu se găesc corespondente în Grecia pentru toponimicele *Indol* (jud. Turda) < slav. *Jedolŭ* (plslav. *odolŭ*, *odolŭ*, *jedolŭ*, *jedolŭ*)²⁾ „vallis“, s.-cr. *ūdolina* „Tiefebene, Grund“, *ūdölje* „Talkessel, Grund“, rus. *judól'*, *judólie* „vale“), cf. toponimicul bulgar *Jündol*,³⁾ *Gâmbuț* (Alba) (ung. *Gambucz*, rivus-

¹⁾ Oficial *Lingina*. Grupul *gi* din forma oficială *Lingina* redă africată *dž* la care a ajuns un *d* urmat de *e*, *i* în regiunile sud-vestice ale teritoriului dacoromân, v. I. Popovici, *Rumänische Dialecte*, I, Halle a. d. S., 1905, 13, 26. Forma veche, dinaintea palatalizării lui *d*, era deci *Lindina*. V. și O. Densusianu, *op. cit.*, p. 33, notă.

²⁾ Despre proteza unui *ž* înaintea unui *o* inițial v. Mladenov, *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Berlin-Leipzig, 1 29, 124; cf. și Načov în *Jagič-Festschrift*, 493.

³⁾ V. St. Mladenov, *Etymologisches aus einer Kurzgefassten Geschichte der bulg. Sprache* (extras din *Spisanie na bälg. Akademija na naukité*, XLIII), p. 109; Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen* (Manulneudruck), Heidelberg, 1927, 223 [141].

Weigand în *Balkan-Archiv*, I, 21, derivă toponimicul *Indol* (forma oficială ungurească era, la 1310, *Indol*, mai târziu *Indal*) dela numele de persoană ungurească *Indali* care apare la 1451 și de atunci e des amintit. Weigand și-a luat informațiile din Csánki (*Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, V., 781) care, la fiecare comitat, după localități, înșiră familiile proprietarilor acestor localități. De obicei numele acestor proprietari nobili e derivat din numele localității la care se adaugă sufixul *-i*: *Peterd-i*, *Iklód-i*, *Hunyad-i*, *Bogáti*, *Szebeni*, etc. La fel și *Indal-i*. Românește s'ar traduce *Indali* cu *Indoleanu*. Weigand, care avea foarte slabe cunoștințe de limba maghiară, nu și-a dat seamă că numele de persoană e derivat din cel toponimic și nu invers.

Jedolŭ, *Jedolŭ* ar fi dat ungurește **Jondal* sau **Jandal* (cf. *děbovo* > *Dombó*, *łeka* > *Lanka*), pe când în elementele slave ale limbii române iusul mare (*o*) e reprezentat prin un (*łeka* > *luncă*) și prin în (*krögŭ* > *crâng*). Un *ž* precedat de un sunet palatal nu e posibil în limba română, ci în locul lui apare *i* (*Christianus* > *creștin*, *filianus* > **fil'in* > *fiin*, *fin*, slav. *pajekŭ* > *paing*, v. A. Procopovici, DR., IV, 48). În felul acesta forma *Indol* poate fi numai românească (dintr'un bulg. **žändol*, iar acesta dela *jedolŭ*, scris și *edolŭ*, formă rezultată din schimbul iusurilor în medio-bulgară și

villa, mons *Gumbuch*, a. 1303) < slav. **Gǫbovičĭ* (plsl. *gōba* „burete“)¹⁾, cf. sloven. *Gobnik*²⁾, bulg. *Găbene*, *Găbencitě*³⁾. La toponimicele de mai sus care au fost date cu siguranță de Slavi pe timpul simbiozei slavo-române în Transilvania dinaintea de sec. XII, nu pot fi numărate nume geografice ca *Dumbrava* (Arad și Mureș), *Dumbrăvani* (Bihor), *Dumbrăvița* (Arad, Hunedoara, Satu-Mare, Bihor: două sate), cf. slav. *dǫbrava*, *dǫbravica*⁴⁾, *Lunca* (Bihor: două sate, Hunedoara: patru sate, Târnava-Mică, Turda: două sate, Năsăud: două sate, Maramureș: două sate, Ciuc: trei sate), *Luncani* (Hunedoara), *Lunșoara* (Bihor și Hunedoara), *Luncoiu* (Hunedoara: două sate), cf. slav. *lōka*,⁵⁾ *Grind* (Hunedoara, Turda: două sate), cf. slav. *Grědŭ*,⁶⁾ *Hălânga* (câmp lângă satul Poieni, Hunedoara)⁷⁾, *Halunga*⁸⁾ (parte de hotar, comuna Petrești, Alba), cf. toponimicele sârbești *Aluga*, *Haluge*⁹⁾ (sârb. *hâluga* „buruiene; râpă; pădure deasă“, plsl. *chaloga* „saepes“), *Mândra* (Alba și Făgăraș), cf. slav. *mǫdrŭ* (Vasmer, 148, 175: Μουδρά,

pronunțată *iăndol*, v. Mladenov, *op. cit.*, 124 și Načov, *loc. cit.*, 493; cf. forma *jedolŭ* în Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, s. v. *edoŭ*).

Gustav Kisch (*Siebenburgen im Lichte der Sprache*, Leipzig, 1929, 130) explică pe *Indol* ca fiind un compus dintr'un element unguresc, *in = unō* „Kuh“ și unul slav *dolŭ* „Tal“. Deci *In-dol* „Kuhtal“, ca *In-aszó = Ünō-aszó* „Kuhbach“. Un alt exemplu analog de formație hibridă slavo-maghiară nu cunosc și nici nu cred că există.

¹⁾ Pentru terminațiunea *-uŭ* cf. *Căpitanuŭ* (sat românesc din regiunea Vidinului) < bulg. *Kapitanovci* (v. *Dictionnaire des localités dans le royaume de Bulgarie*, Sofia, 1924, 113). Kniezsa (István Kniezsa, *Ungarns Völkerschaften im XI. Jahrhundert*, Budapest 1938, p. 10, 153), pleacă dela prototipul slav **Gebičĭ*.

²⁾ Miklosich, *op. cit.*, 242 [160].

³⁾ *Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 109.

⁴⁾ Cf. Vasmer, *op. cit.*, p. 231: Δομπράβα, p. 171: Νομπρεβίτσα.

⁵⁾ Cf. Vasmer, *op. cit.*, p. 63, 76, 112, 176, 193, 219: Δογχα, Δάγγα, Δαγγχᾶ.

⁶⁾ Cf. Vasmer, *op. cit.*, p. 30, 275: Γρεντά.

⁷⁾ V. Densusianu, *op. cit.*, 68.

⁸⁾ Comunicat de G. Giuglea.

⁹⁾ V. *Rečnik Mesta*, Beograd, 1926, partea II, 4, 433

Μοῦντρος). Aceste nume au putut fi date și de Români, deoarece *dumbravă*, *dumbrăviță*, *luncă*, *grind*, *halângă*¹⁾, *mândră* sunt cuvinte românești de origine slavă.²⁾

Să încercăm și noi să stabilim, pe baza toponimicelor românești de origine slavă din Transilvania, cărui grup de graiuri aparține graiul Slavilor din această provincie. Încercarea aceasta au făcut-o și alții înaintea noastră. Astfel Weigand în *Balkan-Archiv*, I, 27, găsește că numele de sate din Munții Apuseni *Vârtoș*, *Bârlești*, *Valea Bârnei*, *Lunca*, *Grind* arată fonetism bulgăresc și nu sârbesc. El crede că împrejurarea aceasta ar dovedi că a trebuit să existe un contact intens între Moși și Mocani de o parte și Bulgari de alta.

Dar *vârtoș*, *luncă*, *grind* sunt apelative generale românești.³⁾ *Bârlești* e un derivat românesc dela numele de persoană *Bârlea*, iar *Valea Bârnei* trebuie citit *Valea Barnei*⁴⁾, adică valea unei persoane numite *Barna* (<ung. nume de persoană *Barna*, adj. *barna* „brunet“)⁵⁾. Din toate toponimicele pe care Weigand le numește „bulgarische Ortsnamen“ (*Balkan-Archiv*, I, 26-27), niciunul n'are un fonetism care să fie numai bulgăresc.

Weigand (*Jahresbericht*, XXVI—XXIX, 71) găsește că și în Banat toponimia e de origine bulgară.

Scheiner (*Balkan-Archiv*, II, 10) e mai circumspect. Cu toate că în cursul lucrării numește bulgară limba Slavilor care au dat numele geografice slave din partea centrală a Transilvaniei de Sud, în introducere întrebuițează termenul general de „slav“. Singur toponimicul *Gușterița* îl consideră „ausgesprochen bulgarisch“. De ce? Și în sârbo-croată „guș-

1) V. DA., s. v.

2) Și în Grecia numele geografice *Λαγκάδα*, *Λαγκάδι*, etc. au fost date, după Vasmer (p. 311), de Greci, nu de Slavi.

3) Însuși Weigand, pe aceeași pagină, spune că nume ca *Lunca*, *Grind*, *Poiana*, *Pripor* nu pot fi socotite ca date de Slavi, „da sie auch im Rum. als Lehnwörter üblich sind“.

4) V. Moldovan-Togan, *op. cit.*, 146.

5) Traducerea germană nu e deci „Balkental“, ci „Barnas Tal“.

terul“ e numit *gušterica*¹⁾, iar pe teritoriul sârbo-croat sunt mai multe sate cu numele *Gušterica*.

János Melich (*A honfoglaláskori Magyarország*, Budapest, 1925, p. 272) consideră graiul Slavilor din Ardeal din sec. IX—X drept străbunul din sec. IX al graiului bulgar apusean și al graiului sârbesc răsăritean de astăzi.²⁾

István Kniezsa (*op. cit.*, 87) nu găsește niciun toponimic slav din Transilvania cu caractere bulgărești indubitabile. În altă parte a lucrării sale (p. 55), explică în felul următor de ce n’ar putea fi trase concluzii din toponimicele slave din Ungaria asupra apartinerii Slavilor care au trăit odinioară aici: „Der Grund liegt einerseits darin, dasz der Unterschied in der Lautlehre der slawischen Sprachen im X.—XI. Jh., abgesehen von einigen Eigenheiten, sehr gering war, andererseits aber, dasz die ungarische Lautentwicklung selbst diese Unterschiede vollständig verwischte“. Desvoltarea fonetică a limbii române, din sec. X până azi, a fost însă neînsemnată. De aceea forma românească a toponimicelor slave din Ardeal a păstrat mult mai bine forma veche a acestora decât forma ungurească. Toponimicele românești au fost însă totdeauna neglijate de cercetătorii unguri, iar dacă s’au servit de ele, au făcut-o fără a cunoaște îndeajuns fonetica istorică a limbii române și fără a căuta să cunoască forma autentică populară a toponimicelor.³⁾

¹⁾ Scheiner a învățat că bulgara e caracterizată prin grupul *št*, pe când sârbo-croata are *č*. Dar aceasta e valabil numai dacă *št* derivă din *t+ž* sau *kti*. În s.-cr. și bulg. *gušter*, *-št* are la bază un *-sk-*, v. Berneker, *Sl. etym. Wörterb.*, s. v. *aščerŭ, guščerŭ*.

²⁾ Melich (*ibid.*) presupune, fără absolut niciun motiv, că Slavii pe care i-au găsit Ungurii în Ardeal în sec. IX—X au venit din Peninsula Balcanică. Se știe că așezarea definitivă a Slavilor în Peninsula Balcanică s’a întâmplat în a doua jumătate a sec. VII. De ce, după scurgerea unui secol numai, să fi făcut drumul întors, spre Nord ?

³⁾ Kniezsa transcrie adeseori greșit toponimicele românești: *Gaveșdia* în loc de *Găvojdia* (*op. cit.*, p. 34, nota 73); *Cărășău* în loc de *Carașova* (p. 35); *Glogovaț* în loc de *Glogovăț* (p. 81, nota 83), etc. Natural că explicația acestor forme stălcite nu poate fi cea adevărată: Pe *Găvojdia* îl explică din *Kövesd* nu din slav. *gvozďŭ* „pădure“; pe *Cărășău* îl consideră

Toponimicele ¹⁾ pe care le vom studia în paginile următoare le consider ca fiind vechi, dinainte de desnaționalizarea Slavilor din Transilvania. Deoarece documentele emane în sec. XII–XIII din cancelaria regilor Ungariei nu vorbesc despre Slavi în aceste părți, trebuie să presupunem că procesul de desnaționalizare a Slavilor a fost încheiat în aceste secole. Câte un toponimic din cele tratate aici a apărut foarte târziu în documente, de ex. numele satului *Glâmboaca* (Sibiu). Aceasta însă nu înseamnă că toponimicul n'a existat și mai înainte. Nu exista ca nume de sat și astfel nu-l amintesc documentele, ci exista numai ca numele unei părți din moșia satului, al unei văi, al unui deal. Forma feminină de adjectiv, slav. *glōboka* „adâncă”, a însemnat cu siguranță o vale, un pârâu (cf. toponimicele *Adâncă*, *Adâncul*) și numai pe urmă numele a trecut asupra satului întemeiat pe vale sau lângă pârâu. Românii n'au putut boteza o vale *Glâmboaca*, deoarece acest adjectiv nu-l au în limba lor. Numele acesta, chiar dacă ar fi atestat abia din sec. XIX în Transilvania, a trebuit să existe de pe timpul Slavilor, dinainte de sec. XII.²⁾

Numai în cazul când la baza toponimicelor slave stau apelative românești de origine slavă, numai atunci putem presupune că numele a fost dat de Români și că deci poate fi foarte nou (dar poate fi și foarte vechiu). Astfel toponimicele formate dela cuvinte comune de origine slavă ca *grădiște*, *ponor*, *săliște* (*seliște*), *grind*, *prisacă* (*presacă*), *luncă*, *dumbravă*, *zăvoiu*, *poiană*, *prelucă*, *izvor*, *obârșie*, *ostrov*, *deal*, *movilă*, *stâncă*, *izlaz*, *livadă*, *bogat*, *breb*, *boz*, *laz*, *leasă*, *mălin*, *halângă*, *toplită*, *peșteră*, *pleașă*, *răstoacă*, *rudă*, *rogoz*, *slatină*, *strajă*, *trestie*, *țelină*, *var*, *vidră*, *zimbru*, *bahnă*, *baie*, *ocnă*, *bivol*,

imprumutat din ungurește (dar *Carașova* < slav. *Karaševo*); forma *Glogova!* o crede sârbească recentă (dar *Glogovă!* < vechiu *Glogove!* < bulg. *Glogovec*).

¹⁾ Vom lua în considerare nu numai toponimicele din Transilvania propriu zisă, ci și cele din regiunile românești situate la apus de această provincie: Banat, Crișana, Sălaj, Maramureș.

²⁾ Kniezsa (*op. cit.* 128, nota 25) crede că poate considera toponimicele *Glâmboaca* (Severin, Sibiu) mai recente bazându-se pe faptul că apar relativ târziu în documente.

*râmnic, rovină, varniță, vârtop (hârtop)*¹⁾, etc. au putut fi date de Români²⁾, deci nu le vom întrebuița în expunerea noastră.

Vom examina în cele ce urmează reflexul următoarelor

1) Printre toponimicele românești de origine slavă înșirate de Rosetti (*Ist. l rom.* III, 103 sq.), o bună parte există ca substantive și adjective în limba română, deci au fost date de sigur de Români, de ex.: *Baba, Bahna, Baia, Belciug, Bivol, Grindul, Grinzi, Ocna, Ocnîța, Ocneanca, Pleașa, Râmnic, Stolnici, Stolniceni, Varnița, Vârtop, Vârtoapele, Vârtopul, Vidra*. Acestea nu sunt toponimice slave, ci românești. De asemenea, cu toate că însuși Rosetti explică un toponimic ca de ex. *Crăiești* ca derivând dela numele de persoană *Crau* (*op. cit.*, III, 103), totuși strecoară în lista toponimicelor slave toponimice în *-ești* ca: *Cernătești* (dela numele de persoană *Cernat*), *Dobrești* (dela *Dobre*), *Ludești* (dela *Ludu*), *Smârdeșt* (dela *Smârdea*), *Vălcănești* (dela *Vălcan*). Toponimicul *Dobrești* e tot așa de românesc ca de ex. toponimicul *București* (dela *Bucur*), *Albești* (dela *Albu*) sau *Fărcășești* (dela *Fărcaș* < ung. *Farkas*: farkas „lup”). În sfârșit *Brat, Breaz, Cărn, Dobra, Jaleș, Ludu, Mislea, Mladin, Novac, Novaci, Vălcana* sunt și ele toponimice românești care la origine au fost nume de persoane (aproape toate le găsim la Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936). Al. Rosetti a luat exemplele din articolul lui At. T. Iliev, *Românska toponimija ot slavjano-bălgarski proishod* (în *Sbornik na Bălgarskata Akademija na naukite*, kniga XVII—1925) care e o simplă înșirare neștiințifică de toponimice românești având o oarecare asemănare cu toponimice slave sau bulgărești. Iată câteva exemple: rom. *Dunarea* (sic), *Dunăreța, Dunaroaie* (sic) — plsl. *Dunavü*, bulg. *Dunav*; *Cruntii* (sic) — plsl. *krötü*; *Costea, Costeni, Costeasca, Costești, Costinești*, etc. — plsl. *košt* „os”; *Cot, Cotul, Cotou, Cotenești, Cotești, Coteasca, Cotoroaie*, etc. — plsl. *koška* „pisică”; *Copaciu, Copaci, Copacel* (sic), *Copacești* (sic), *Copacioasa* (sic), etc. — plsl. *kopači* „lucrător la vie”; *Bucur, Bucura, Bucureasa, București, Bucuroaie, Bucuroasa* — bulg. *Bukurovo*, etc., *Malai* (sic), *Mălănești, Malai* (sic), etc. — plsl. *malü* „mic”; etc. etc. Din toate toponimicele înșirate de Iliev, poate numai 10% au fost date de „Slavo-bulgari”. Restul sunt toponimice românești.

²⁾ Kniezsa (*loc. cit.*) crede că, în cazul lui *Glâmboaca*, „vielleicht haben wir auch hier mit einem aus der alten Heimat mitgebrachten QN zu tun (wie z. B. auch bei *Sohodol, Săliște* usw.). Care sunt motivele care îl fac pe Kniezsa să presupună că toponimicele *Sohodol, Săliște* au fost aduse de Români din vechea lor patrie, adică din Peninsula Balcanică? Despre *Săliștea* din jud. Sibiu, Scheiner (*Balkan-Archiv*, II, 8) spune că Românii au luat-o dela Slavi înainte de românizare. Mai de grabă se poate spune lucrul acesta despre *Sohodol*, căci *Săliște* există ca apelativ în limba română

foneme sau grupuri de foneme protoslave: 1) *or, ol, er*, 2) *rŕ, rŕi*, 3) *lŕ, lŕi*, 4) *y*, 5) *ŝ*, 6) *o, e*, 7) *d, t+i, kti*, 8) *-s(ŭ)ć-*, 9) *ě*, 10) *ŭ, ž*, 11) *ćrŭ(ŕi)*, 12) sufixul *-ov-*, 13) sufixul *-in-*, 14) sufixul *-ici* în toponimicele slave din Transilvania.

1. Grupurilor tautosilabice *or, ol, er*¹⁾ protoslave le corespund în toponimicele slave ardelenesti, *ra, la, rea*: *Bălgrad*²⁾ „Alba-Iulia” <slav. **Bělŭgradŭ*, cf. *Μελεγχράδια* (Vasmer, 170) *Moigrad* (Sălaj) <slav. **Mojŭgradŭ*³⁾, *Bran* (Braşov), *Branu* (munte lângă Clopotiva, deal lângă Crivadia, câmp lângă Grădişte, jud. Hunedoara, v. Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, 63, 68) <slav **Branŭ* (plsl. *branŭ* „luptă”, s.-cr. *brân* „luptă, apărare”), *Gladna* (Severin: două sate) <slav. **Gladŭna* (plsl. *gladŭnŭ* „flămând”, cf. toponimicul sârbesc *Gladna*)⁴⁾, *Breaza* (Făgăraş) <slav. **Brěza* (plsl. *brěza* „mesteacăn”) ⁵⁾, *Breazova* (Hunedoara, Severin, Caraş) <slav. **Brězova*, *Obreja* (Severin, Alba) <slav. **Obrěžije* (plsl. *obrěžije* „littus”) (în BA⁶⁾, II, 102 greşit *Obragea* [Alba]; localnicii pronunţă *Obrēja*, comunicat de Ion Breazu; v. Moldovan-Togan, *op. cit.*, 156). Tratatamentul *ra, la, rě* al diftongilor protoslavi *or, ol, er* se ştie că e slav meridional.⁷⁾ E adevărat că *ra, la* sunt şi slovace (şi cehe), dar *-rea-* din toponimicele româneşti poate fi numai slav de Sud, şi anume bulgăresc. Am putea considera slovace toponimicele de mai sus numai dacă, în loc de *-grad, Gladna*, am avea **-hrad, *Hladna*, căci velara protoslavă *g* a devenit în cehă şi slovacă *h*: ceh. şi slovac. *hrad* „cetate”, *hlad* „foame”. Trecerea *g > h* în graiurile cehe şi slovace apare în scris pe la mijlocul sec. XIII, ceea ce însemnează că în realitate ea s’a întâmplat mai de

1) N’am găsit niciun caz prezentând un *el* tautosilabic.

2) V. Moldovan-Togan, *op. cit.*, 5, 15; Drăganu, *Români în veac. IX–XIV*, 505 sq. E foarte obişnuită pronunţarea *Bălgărad*, v. *Anuarul Arhvei de Folklor*, V, 113.

3) Despre *Moigrad*, v. Drăganu, *op. cit.*, 419.

4) V. *Rečnik Mesta*, II, 84. Acest toponimic n’are nimic comun cu numele ducelui Glad, v. Drăganu, *op. cit.*, 227.

5) Cf. Vasmer, *ibid.*, 26, 203: *Βριάζα, Μπριάζα, Βρουάζα*.

6) BA. = *Balkan-Archiv*.

7) V. Vasmer, *op. cit.*, 287 sq.

timpuriu, prin sec. XII.¹⁾ Prin urmare, chiar dacă vor fi fost legături între Slavii din regiunile transilvănene și strămoșii Slovacilor, ceea ce e foarte cu putință²⁾, și inovația *g > h* ar fi început să se propage spre Sud-Est, ea ar fi sosit în aceste părți prea târziu, după desnaționalizarea Slavilor.

2. Tratatamentul lui *r* silabic în toponimicele slave din Transilvania e slav meridional. Într'adevăr *âr* românesc, care îi corespunde, s'a dezvoltat dintr'un *r* silabic³⁾. Iată câteva exemple: *Bârza* (Severin) < slav. **Brŕza*⁴⁾ (*brŕzŕ* „repede“), *Bârzava* (sat în jud. Arad, râu în jud. Caraș) < slav. **Brŕzava*, *Gârbova* (2 sate în jud. Alba, Sibiu; ung. *Orbó*) < slav. **Vrŕbovo* (contaminat cu **Grŕbovo*)⁵⁾, *Gârbovița* (Alba) (ung. *Orbó*) < slav. **Vrŕbovo* (contaminat cu **Grŕbovo*)+*ița*, *Gârliște* (Caraș) < slav. *Grŕliște*⁶⁾, *Târnavă* (două sate în jud. Hunedoara, râurile Târnavă), *Târnavița* (Arad, Hunedoara) < slav. **Trŕnava*, cf. bulg. *Târnavă*⁷⁾, sârb. *Trnava*⁸⁾. *Târnavă* (Arad, Caraș) < slav. **Trŕnovo*, cf. bulg. *Târnavă*⁹⁾, sârb. *Trnava*¹⁰⁾, *Τάρναβα* (Vasmer, 76,84), *Τουρναβόν* (Vasmer, 98), *Τόρναβος* (Vasmer, 102), *Τρίνωβον* (Vasmer, 108), *Τŕρνωβον* (Vasmer, 196, 233), etc.

3. Și tratamentul lui *l* silabic e slav meridional. Întocmai cum unui *r* slav îi corespunde un *âr* românesc, deasemenea unui *l* silabic slav îi corespunde un *âl*. Iată câteva exemple: *Vulcan* (sate în jud. Hunedoara și Brașov, munte în jud. Hunedoara între Abrud și Brad)¹¹⁾, pronunțat *Vâlcan* < slav. **Vlŕkanŕ*, cf.

1) V. Vondrák, *Vergl. slav. Gramm.*, I, 360–361.

2) V. E. Petrovici, *Simbioza româno-slavă în Transilvania*. (Transilvania, anul 73, Nr. 2–3).

3) V. Procopovici, DR., IX, 86 sq.; Densusianu, *Hist. d. l. roum.*, I, 277; Rosetti, *Ist. limbii rom.*, III, 63.

4) V. Miklosich, *op. cit.*, 231 [149].

5) *Ibid.*, 250 [168]; Scheiner, BA., III, 150.

6) V. Miklosich, *loc. cit.*

7) *Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 9, 17, 58.

8) *Rečnik Mesta*, II, 422.

9) *Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 69, 85.

10) *Rečnik Mesta*, II, 423.

11) V. Kisch, *op. cit.*, 139. Grafia *Vulcan* imită pe cea ungurească și austriacă *Vulkán*, în care *â* românesc e redat prin *u*, cf. *Mundra* < *Mân-*

sârb. *Vukanovići*¹⁾, *Vilșea* (părău lângă satul Răchitova, jud. Hunedoara) < slav. **Vlīce*, cf. bulg. *Vălčovci*²⁾, *Vâlcea* (județ în Oltenia)³⁾, *Dalboșeț* (Caraș), pronunțat *Dilboșeț* < slav. **Dlūbočiči*. Deoarece într'o epocă mai veche toate graiurile sârbo-croate aveau *l* silabic în loc de *u* de mai târziu, nu putem stabili dacă *âl* românesc din toponimicele de mai sus, cu excepția lui *Dilboșeț*⁴⁾, e o trăsătură bulgară sau sârbo-croată. Singur toponimicul *Vucova* (Timiș-Torontal) e incontestabil sârbesc < sârb. **Vukovo*⁵⁾ < **Vlīkovo*.

4. Ca în împrumuturile slave obișnuite din limba română, și în toponimicele de origine slavă din Ardeal *y* e redat prin *z* ca în limbile slave de Sud: *Bistra* (sat în jud. Turda, râuri în jud. Severin, Alba, Bihor, etc.) < slav. **Bystra* (plsl. *bystrŭ* „repede, limpede“), cf. Μπούστρι (Vasmer, 73), *Bistrița* (oraș, râu în jud. Năsăud), *Bistricioara* (râu în jud. Năsăud) < slav. **Bystrica*⁶⁾, cf. Βιστρίτσα (Vasmer, 103, 111), *Ribița* (Hunedoara), *Ribițioara* (Hunedoara) < slav. **Rybica* (plsl. *ryba* „pește“) ⁷⁾.

5. Reflexul protoslavului *šč* < *sk*+*ž* sau vocală anterioară (*e*, *i*, *ĭ*, *ě*) în toponimicele slave ardelenesti este *șt*. Multe din toponimicele prezentând pe *șt* pot avea la bază apelative românești de origine slavă (*grădiște*, *săliște*). Nu sunt apelative românești *Pocioveliște* (Bihor) < slav. **Počivalište*, cf. *Pociová-*

dra, *Mutnik* < *Mătnic*, *Vultur* < *Văltori*. Forma *Vulcan* a fost foarte ușor adoptată de intelectualii români, deoarece s'a crezut că e numele antic al zeului *Vulcanus* păstrat până astăzi.

1) *Rečnik Mesta*, II, 77.

2) *Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 81.

3) *Vâlcan* și *Vâlcea* sunt nume de persoane obișnuite la Români. Prin urmare toponimicele de mai sus au fost probabil date de Români.

4) V. DR., VIII, 177. Ca cele mai multe toponimice slave din Valea Almăjului (jud. Caraș), și forma *Dilboșeț* e de origine sârbească prezentând trei trăsături arhaice: *l* silabic în loc de *u*, *ă* în loc de *a* < *ĭ* și accentul pe silaba finală

5) V. *Rečnik Mesta*, II, 78.

6) V. Drăganu, *Rom. în v. IX–XIV*, 469 sq.

7) V. Miklosich, *op. cit.*, 310 [228].

liște (Gorj, Ilfov, Vâlcea)¹⁾ (plsl. *počivalište* „locus quietis“), *Șeghiște*²⁾ (Bihor), toponimic construit cu ajutorul sufixului *-iște* dintr'un radical pe care nu l-am putut identifica.³⁾

După cum vedem în toate aceste toponimice e vorba de sufixul *-iște* (< *-iskjo-*)⁴⁾ care e productiv și în limba română. Prin urmare chiar dacă forma slavă ar fi fost pronunțată *Počivališče*, Româniilor ar fi făcut din ea *Počivaliște*. De altfel, orice *šč*, chiar nefăcând parte dintr'un cuvânt sau sufix cunoscut, ar fi devenit în limba română *șt* (cf. *pesce* > *pește*). Cu toate acestea, e probabil că Slavii ardeleni au pronunțat pe *šč* ca *št*.⁵⁾

După Kniezsa, care nu găsește nici un toponimic ardelen având un caracter indubitabil bulgăresc (*op. cit.*, 86), toponimicul *Szelicse* (*Sălicea*, jud. Cluj) nu poate fi de origine bulgară, căci, în cazul că derivă dela *Selišče*, ar trebui să aibă forma *Seliște*, deoarece în bulgară *šč* a trecut încă în sec. IX la *št*, iar *št* nu dă în maghiară *cs* (*č*). Aici ar fi de observat că *šč* nu numai că n'a trecut încă în sec. IX la *št* în toate graiurile bulgărești, ci există și azi graiuri bulgărești cu *šč* arhaic⁶⁾ și această pronunțare ar fi putut prin urmare să existe și la unii dintre Slavii din Transilvania. E mai probabil însă că daco-slava avea *št* (< *tj*, *kti*, *sk*+vocale palatale și *j*), v. mai jos. Toponimicului *Sălicea* = ung. *Szelicse* trebuie deci să i se caute altă etimologie. Poate e un diminutiv româ-

1) V. Iordan, *Rum. Top.*, 131, 166, 274.

2) Moldovan-Togan, *op. cit.*, 215.

3) *Șeghiște* ar putea reda pe un **Șed'iște*, căci în Bihor *d* urmat de *e* și *i* se înmoaie. În cazul acesta ne-am putea gândi la s.-cr. *sed'ište* „Sitz, Gesäss, Residenz“. Ș inițial din *Șeghiște* s'ar datora atunci asimilării. De altfel forma oficială actuală a acestui toponimic e *Seghiște*, v. *Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România*, București, 1932, 59. Poate *Seghiște* redă adevărata pronunțare locală. La *Șeghiște* era până în sec. XVI sediul protopopiatului ortodox mutat mai târziu la Beiuș (v. *Transilvania*, anul XLII, p. 214 sq.).

4) V. Vondrák, *Vergl. sl. Gram.*, I, 622.

5) Toponimicul *Gușterița* a putut fi dat de Români, deoarece există ca apelativ sub forma *gușteriță*, v. DA., s. v. *gușter*.

6) V. Mladenov, *Gesch. d. bulg. Spr.*, 334, 335.

nesc format cu ajutorul sufixului *-ice* din forma **Selo*¹⁾ care ar fi dat românește **Selă*, **Seală* (cf. *slovo* > *slovă*, *greblo* > *greblă*)²⁾. La câțiva km. de *Sălicea* se află de altfel, în jud. Turda, satul *Săliște*.

6. În ce privește tratamentul iusurilor (*o, e*), am văzut mai sus că în toponimicele slave din Transilvania au același tratament ca în împrumuturile slave din limba română, anume *un, in, in*. Dintre acestea, tratamentul *o* > *in, in* (*Glâmbocaa, Glâmboca, Glâmboceni, *Iândol* > *Indol*) e considerat, cu drept cuvânt, ca fiind cu siguranță bulgăresc, anume medio-bulgar.³⁾ În ce privește pe *un*, părerile se împart: unii cred că reflexul *un* arată că împrumuturile care prezintă acest reflex au fost făcute din graiuri slave meridionale apusene în care *o* a avut valoarea de *u* nazal; alții sunt de părerea că împrumuturile cu *un* sunt mai vechi decât cele cu *in*, de pe timpul când *o* încă n'a trecut în graiurile bulgărești la *ă* nazal.⁴⁾ Dintre toate toponimicele noastre care prezintă *un* pentru *o*, numai acela de *Luncavița* ar putea fi considerat ca dat de Slavi; *Dumbrava, Dumbrăvița, Lunca* au la bază apelative românești de origine slavă.⁵⁾ Dacă împrumuturile cu *un* sunt mai vechi ca

¹⁾ În Iugoslavia sunt 25 de sate cu numele *Selo*, v. *Rečnik Mesta*, II, 380.

²⁾ Cf. toponimicul *Măgulița* (Arad) < nume de persoană *Măgulea* + suf. dim. *-icea*, v. Drăganu, *Rom. in v. IX–XIV*, 312. Pentru sufixul *-ice*, v. Pascu, *Suf. rom.*, 324 sq.

³⁾ V. Densusianu, *Hist. d. l. roum.*, I, 270; Rosetti, *Ist. l. rom.*, III, 57; Mladenov, *Gesch. d. bulg. Spr.*, 113 sq. I. Iordan (*op. cit.*, 227), crede că *in, am* din toponimice ca *Glîmbocaa, Glâmbocul* e secundar dintr'un mai vechiu *um*. Dar în *Dimbova, Dimbovița* e tot secundar?

Poate tot aci trebuie socotite și toponimicele **Împoiu (Ampoi)*, *Împoița, Trâmpoiele* < slav. **Opej* (< *Ampeiu*), **Opejica*, dar formele românești sunt mai degrabă reflexele normale, din punctul de vedere al fonologiei românești, ale lui **Ampeiu*.

⁴⁾ V. Th. Capidan, *Elementul slav în dialectul aromân*, București, 1925, p. 35 sq.; Densusianu, *ibid.*; Rosetti, *ibid.*; Petrovici, *DR.*, X, 139 sq. Vasmer presupune pentru greacă deasemenea două straturi de împrumuturi slave. Cele mai vechi au *o* > *o* (sau *ou*) + nazală; cele mai recente, *α* + nazală, v. p. 272 sq.

⁵⁾ Toponimicul *Halunga* l-a citit G. Giuglea pe harta cadastrală a comunei Petrești (Alba); e deci posibil ca *Halunga* să redea pe *Halanga* în transcrierea unui funcționar neromân, sas sau ungur.

acelea cu *în*, atunci ar trebui să admitem că, în regiunea unde se găsește *Luncavița*, Slavii au fost româniizați mai de timpuriu, pe vremea când acești Slavi pronunțau iusul mare ca *o* nazal. Ar fi de preferat, poate, să presupunem că izoglosa care despărțea aria balcanică orientală a lui *ă* nazal de aria balcanică occidentală a lui *u* nazal și care pleca dela granița teritoriului lingvistic albanez și, despărțind în două Peninsula Balcanică, atingea Dunărea pe la Porțile de Fier, continua la Nord de fluviu trecând pe undeva prin Banat. Dintre toate toponimicele înșirate mai sus, *Luncavița* are poziția cea mai occidentală. Izoglosa — *ă* nazal/*u* nazal — ar fi putut deci să treacă printre *Luncavița* și *Glâmboca*, prin apropierea Caransebeșului.¹⁾

Forma *Luncavița* poate fi explicată și altfel. Pe timpul când s'au româniizat, Slavii din Banat au putut foarte bine să fi pronunțat și în acest nume pe *o* ca un *ă* nazal. O formă **Lâncavița*, **Lîncavița* a fost însă apropiată de Români de apelativul *luncă* devenind *Luncavița*. Aceeași explicație trebuie dată și *Luncaviței* din jud. Tulcea și *Luncavățului* (afluent al Oltului în jud. Valcea). Drăganu (*op. cit.*, 557) zice despre *Luncavățul* că e un derivat românesc din apelativul *luncă*; în limba română însă nu există un sufix *-avăț*, așa că derivatul e cu siguranță slav. La fel e foarte posibil ca unele din numeroasele toponimice cu *un* ca *Dumbrava*, *Lunca* să fi fost date de Slavi care, înainte de a se româniiza, au pronunțat ca un *ă* nazal pe *o*; formele **Dâmbrava*, **Lânca* au fost apoi adaptate de Români apelativelor *dumbravă*, *luncă*.

Într-o regiune, anume în Nordul județului Severin, trebuie să presupunem că Slavii au fost româniizați mai târziu, după denazalizarea iusurilor, v. mai jos. Astfel trebuie explicate formele *Mâtnic*²⁾ (râu în jud. Severin, comunele *Mâtnicul-Mare*, *Mâtnicul-Mic* și *Ohaba-Mâtnic* din jud. Severin și *Mimnișel*³⁾ (pârâu lângă comuna Căvăran, jud. Se-

¹⁾ Elementele slave ale limbii maghiare originare din graiuri slave situate mai la apus au *o* > *on*, iar acesta derivă dintr'un mai vechiu *un*, v. Melich, *op. cit.*, 123, 279.

²⁾ Se pronunță și *Mimnic* (formă comunicată de C. Daicoviciu), cf. slav. *vratnica* > *vramniță*.

³⁾ Comunicat de C. Daicoviciu.

verin = *Mâtnicel*) < slav. **Motĭnikŭ* (plsl. *moĭnŭ* „tulbure“), cf. toponimicele bulg. *Mâtnica*¹⁾, s.-cr. *Mutnik*²⁾, Μουρνίτσα (Vasmer, 100, 106). Din același radical slav *moĭ-* este și apelativul românesc *mătcă*, *mâtcă* „bătătoarea putineiului de făcut unt“ < bulg. *mătka* „putineiu“. Prin urmare și tratamentul $\varrho > \hat{i}$ arată că tot o populație slavă având un graiu bulgăresc a dat și toponimicele *Mâtnic*, *Mimnișel*. Formele *Muthnuk*³⁾ din documentele ungurești (întâia atestare e dela anul 1376) și *Mutnik* a administrației austriace și ungurești nu arată un tratament *u*, sârbesc, al iusului mare (ϱ), ci se explică prin redarea cu *u* a vocalei \hat{i} românești inexistente în maghiară și germană.⁴⁾

Forma oficială românească mai veche *Mutnic*⁵⁾ are deci la bază forma ungurească. Cei care au întocmit întâiele șematisme ale clerului diecezelor românești din Ungaria s’au lăsat adeseori conduși de listele oficiale austriace și ungurești ale localităților.⁶⁾

Din expunerea de mai sus rezultă necesitatea cunoașterii formei populare exacte, transcrise fonetic, a numelor noastre de localități. O formă populară ca *Mimnic*, *Mitnic* ne este

1) V. *Dictionnaire des localités d. l. roy. de Bulgarie*, 117.

2) V. *Rječnik*-ul Academiei din Zagreb, s. v.

3) V. Csánki, *op. cit.*, II, 57.

4) Vocala românească \hat{i} e redată prin *u* mai cu seamă atunci când e precedată de o labială *Mândra* > *Mundra*.

5) V. Moldovan-Togan, *op. cit.*, 150, 158.

6) V. cele spuse de noi despre toponimice ca *Reșița*, *Dalboșeț* în *Anuarul Arhivei de Folklor*, III, 27, 28 și DR., VII, 175, 176.

Dacă formele toponimicului *Luncavița* din documentele medievale ungurești (*Nagh*)*lukavicza*, (*Kys*)*lukavicza* (a. 1440, v. Csánki, *op. cit.*, II, 49), nu sunt simple cacografii, ci reprezintă aproximativ pronunțarea obișnuită pe atunci în administrația ungurească, am putea socoti și aceste forme drept dovadă că, și în Sudul județului Severin, Slavii au fost românizați după denazalizarea iusurilor. Ca în cazul lui *Muthnuk*, *u* în loc de ϱ din *-lukavicza* poate reprezenta tot un \hat{i} slavo-român (**Licavița*, cf. bulg. *Lăkavița*: *Dict. loc. Bulg.* p. 116). Forma **Licavița* a fost apropiată de Români de apelativul *luncă*, ajungându-se astfel la forma *Luncavița*. E însă foarte probabil că formele ungurești *-lukavicza* nu sunt altceva decât grafii greșite în loc de **lunkavicza*.

mult mai de folos, după cum am văzut, decât o formă oficială din sec. XIV.¹⁾ Dacă i-am fi dat crezare asesteia din urmă (*Muthmuk*), am fi găsit că prezintă un fonetism sârbo-croat ($\varrho > u$) și nu bulgar ($\varrho > \check{a}, i$) cum mărturisește în realitate forma populară. La faptul acesta nu s'au gândit îndeajuns cercetătorii toponimiei Ardealului ca Weigand,²⁾ Scheiner, Liebhart, Melich, Kniezsa și chiar Drăganu. Dacă e adevărat că cele mai vechi atestări ale unui toponimic sunt de o foarte mare însemnătate — cum zice Vasmer (*op. cit.*, p. 10): „mit ihnen steht und fällt oft die Deutung eines Namens“ — apoi și forma populară exactă, nefalsificată de scribii documentelor vechi, e tot atât de importantă. Iar în ce privește toponimicele românești din Transilvania, forma populară trebuie preferată celei atestate în documente, căci acestea din urmă n'au fost scrise niciodată de Români, prin urmare toponimicele întâlnite în ele au fost totdeauna stălcite.³⁾

¹⁾ V. și DR., VII, 176, și cele spuse mai sus p. 239.

²⁾ Astfel Weigand (*Balkan-Archiv*, I, 6, 19) și Drăganu (*Rom. in v. IX–XIV*, 560) explică toponimicele *Vultur*, *Vulturi* ca având la bază apelativul *vultur* „Ädler“. Forma populară este însă *Viltóri* (v. harta anexată la studiul lui T. Papahagi, *Cercetări în Munții Apusei*, în *Grai și Suflet*, II, fasc. 1), care e pluralul lui *vâltoare* și pe care Tiktin îl traduce — de altfel greșit — „Walkmuhle“, adică „piuă“. De fapt la locul numit *La Viltóri* se găsesc vâltori pentru vâltorit păturile de lână. Pe hărțile militare austriace și în grafia oficială ungurească (*Zalatna-Vultur*) *i* românesc a fost redat prin *u* ca în cazul lui *Mătnic*, *Mândra*: *Mutnik*, *Mundra*. Trecerea lui *i* precedat de *v* la *u* s'a întâmplat de altfel și pe teren românesc. După cum îmi comunică Romulus Tudoran, la Arieșeni se zice *vultóri*, *vulturări*, în loc de „vâltori“ „vâltorar“.

³⁾ V. Drăganu, *op. cit.*, 234; Kisch, *op. cit.*, 11: „Das *gesprochene*, mundartliche Wort muss zum Prufstein des geschriebenen gemacht werden, nicht umgekehrt“.

Vorbind despre toponimicele slave din Germania de Est, A. Bruckner zice (*Zeitschr. f. Ortsnamenforschung*, III, 150):

„ . . . im deutschen Munde, auch in alten Aufzeichnungen, sind durch Verhören der Sprechenden und Schreibenden die slavischen richtigen Formen oft sinnlos entstellt . . . “

Kniezsa (*op. cit.*, 55) recunoaște că toponimicele slave din Ungaria nu prezintă deosebiri dialectale slave, deoarece aceste deosebiri au dispărut în urma desvoltării fonologice a limbii maghiare. Forma românească a acestor toponimice, acolo unde ea există, a suferit mult mai puține schimbări ca cea ungurească, de ex. bulg. **Mătnik* > *Mătnic* (sec. XX) = ung. *Muthmuk* (a.

Adeseori forma românească nici nu apare deloc în documente. Toponimicele românești din Maramureș *Berbești*, *Crăciunești*, *Giulești*, *Nănești*, etc., sunt inexistente în documente, unde apar în sec. XIV—XV sub forma *Barbfalwa* (1387), *Karachonfalwa* (1383), *Gyulahaza* (1355), *Nanfalva*¹⁾ (1412), cu toate că, dela întemeierea satelor, ele au avut forma românească actuală. Dacă Românii Maramureșeni ar fi fost desnaționalizați în sec. XVIII, noi n'am fi știut niciodată că aceste sate au avut și nume românesc și cineva ar fi putut să tragă cine știe ce concluzii istorice și etnografice din numele lor unguresc.

Dacă toponimicele *Mutnic*, *Muthnuk* nu prezintă un fonetism sârbo-croat, deoarece ele redau cu o grafie ungurească pronunțarea românească *Mătnic*, aceasta nu însemnează că alte toponimice nu au caractere sârbo-croate. Astfel *Dubova* (jud. Severin) < slav. **Dǫbova* are cu siguranță *u* pentru *o*; pe teritoriul sârbo-croat sunt 6 localități cu numele *Dubovo* și una cu numele *Dubova*.²⁾ Comuna *Dubova* e situată la Sud-Vest de Orșova, pe malul Dunării; fonetismul sârbo-croat e deci explicabil aici, la granița teritoriului lingvistic sârbo-croat³⁾

Tot de origine sârbă e și toponimicul *Cutina* (Severin) < sârb. *Kutina*⁴⁾ (*kūtina*, augmentativ dela *kut* „unghiu, colț“ < *koptū*).

Satul *Cutina* e în Nordul județului Severin, nu departe de localitățile *Mătnic* și *Glâmboca*. Prin urmare în această regiune trebuie să presupunem două straturi de populație

1376). Deci forma românească din sec. XX e mult mai aproape de prototipul bulgar decât forma ungurească din sec. XIV. Și încă din forma ungurească nu rezultă că e vorba de un prototip bulgar.

1) V. Drăganu, *op. cit.*, 393, 394.

2) V. *Rečnik Mesta*, II, 147. Forma bulgărească e *Dǫbova*, *Dǫbovo*, v. *Dictionnaire des localités d. l. roy. de Bulgarie*, 111.

3) Astăzi amândouă malurile Dunării sunt locuite de Români, dar toponimia regiunii, atât în Sudul Banatului, cât și în Estul Sârbiei, arată că pe aici au fost așezate în trecut mase compacte de Slavi care au vorbit un graiu sârbo-croat (v. DR., VIII, 176—180) Se pare însă că stratul sârbo-croat s'a așezat peste unul bulgar, v. mai jos.

4) *Rečnik Mesta*, II, 228. Cf. Kisch, *op. cit.*, 91.

slavă : unul mai vechiu, bulgăresc, și unul mai nou, sârbesc, format de Sârbii care s'au refugiat în Banat din Peninsula Balcanică începând cu sec. XV și au pătruns și în județul Severin.¹⁾

Dar tratamentul $\varrho > u$ nu e numai sârbo-croat. Dintre limbile slave îl mai întâlnim și la Ruși, Ruteni, Cehi și Slovaci. Toponimicul *Lușca* (Năsăud), atestat la 1392 sub forma *Luchka* (cit. *Lučka*), e derivat de Drăganu ²⁾ din rut. *Lučka* (*lučka* e un diminativ dela *luká* „luncă“ < *lōka*). În ținutul Năsăudului, ca în Maramureș, Sătmar și jud. Someș, au existat vechi colonii rutenești.³⁾

7. Se știe că grupurile protoslave *d*, *t+i* și *kti*, *gti* au

1) V. Silviu Dragomir, *Vechimea elementului românesc și colonizările străine în Banat* (extras din *Anuarul Inst. de Ist. Naț.*, Cluj, 1924), p. 8. *Cutina* e amintit întâia dată în anul 1488, v. Csánki, *op. cit.*, II, 12.

2) *Toponimie și istorie*, 14, 94.

3) V. Drăganu, *Topon. și ist.* 74 sq. Dintre cele 12 radicale pe care Margareta Ștefănescu (*Arhiva*, 31—1924, 202) le crede de proveniență ruteană și din care au fost formate toponimice în județele Mureș, Târnava-Mare, Someș, Cluj, Bihor, Satu-Mare, Trei-Scaune, Maramureș și Arad, cele mai multe nu pot fi luate în considerare. *Preluca* (și *Preluci* jud. Someș) au la bază apelativul românesc *prelucă* de origine ruteană (*prylúka*); *sereda* și *solona* sunt maghiare, după cum admite însăși Margareta Ștefănescu; de asemenea sufixul *-ău* poate reda pe ung. *ó* (dar poate fi și de origine ruteană < *-iv*, cf. *Sadău*, jud. Rădăuți < rut. *Sadiv*); sufixul *-ăuți* se întâlnește o singură dată în toponimia Transilvaniei (*Boțcăuți*, jud. Maramureș, v. Moldovan-Togan, *op. cit.*, 33 și *Arhiva*, 29-1922, 508, căci *Bărsăuța* (Someș) e un diminutiv dela *Bărsău* (ung. *Kisborszó*), iar *Păpăuți* (Trei-Scaune) a intrat în limba română prin filieră maghiară (**Popovici* > ung. **Papoucz*, *Papolcz*, *Papócz* > rom. *Păpăuți*) (*Arhiva*, 29—1922, 508; Liebhart, BA, III, 61); *luca-* în toponimice ca *Luca* (Mureș), *Lucăcești* (Sătmar) nu reprezintă pe *luká* „luncă“ rutenesc, ci toponimicele de mai sus sunt formate din numele de persoană *Luca* și *Lucaciu*, ceea ce se vede și din formele ungurești *Lukafalva* (= satul lui Luca), *Lukácsfalva* (=satul lui Lucaciu) (BA., III, 49); *bahnă* e un apelativ românesc de origine ruteană (*bahnó*), deci a putut servi Românilor la formarea toponimicelor. Singur *dolh* (*Dolheni*, jud. Someș) mi se pare sigur rutenesc din tot ce a considerat ca atare Margareta Ștefănescu (și sufixul *-ăuți* în *Boțcăuți*).

Dintre cele date de Drăganu socotesc sigur rutenesc numai toponimicul *Hovrila* (Satu-Mare) care are la bază numele de persoană *Gavrila* cu $g > h$, rut. *Havrilo* (Drăganu, *Topon. și ist.*, 77).

fost tratate în mod deosebit în graiurile bulgărești, pe de o parte, și în cele sârbo-croate, pe de alta. Grupurile $d+i$, $t+i$, kti , gti au dat în bulg. $žd$, $št$, iar în s.-cr. $dž$, $č$ (nu mai amintim aici graiurile de trecere între bulgară și sârbo-croată din centrul Peninsulei Balcanice). Dintre toate toponimicele slave din Transilvania pe care le cunosc, numai *Zlaști* (jud. Hunedoara) are cu siguranță la bază grupul $t+i$. Anume acest toponimic e derivat dela *zlato* „aur”.¹⁾ Forma slavă, trebuie să fi fost **Zlaštī* < **zolt-jī* (cf. rom. dial. *grajdi* < *graždi* < **gord-jī*²⁾), cf. și *Zlate* < **Zolt-jo-* (*Zbornik priloga za poznavanje Timočke Krajine*, III, 47, 54). Tot *Zlaști* se numește și pârăul care curge prin satul Zlaști, afluent al Cernei. Mai la deal, pe același pârău, se află satul *Arănieș* < ung. *Aranyos* (*aranyos* „de aur”). Ungurii au tradus deci toponimicul slav, ca în cazul lui *Bălgrad* > *Fehérvár*, *Târnava* > *Küküllő*, *Cozla* (jud. Someș) > *Kecskés*, *Cernavoda* > *Feketeügy*, *Belareca* > *Feyerwiz* (a. 1436), etc. etc.³⁾

În *Zlaști* avem deci un toponimic de origine slavă cu fonetism sigur bulgăresc.

Grupul protoslav *-kti-* îl avem în toponimicele *Peșteș* (Bihor, Someș), *Peștișul-Mare* (Hunedoara), *Peștișul-Mic* (Hunedoara) < slav. **Peštešī* < **pekt' + ešī*.⁴⁾ Și în cazul acesta fonetismul e bulgăresc.

1) V. Popovici, *op. cit.*, 17.

2) Vondrák, *op. cit.*, I, 505.

3) Forma ungurească a toponimicului *Zlaști* e *Zalasd* (cf. *Zlatna* > ung. *Zalatna*, *Pogănești* > ung. *Poganesd*). Forma mai veche ungurească era *Zlasd* (a. 1362), v. Lukinich, *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, Budapest 1941, p. 161. E deci greșită derivarea acestui toponimic dela numele unguresc *Zala + sd*, *ibid.* p. 169. De asemenea nici forma românească **Zalaști* nu există, v. Moldovan-Togan, *op. cit.*, p. 253.

4) V. I. Popovici, *op. cit.*, 13. După I. Popovici, forma *Peștiș* derivă din plsl. *peštī* „specus” + sufixul *-iș* din *tufiș*, *cărpiș*, *petriș*.

Despre sufixul slav *-eš* v. Franck, *Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde*, Leipzig 1932, p. 213; Miklosich, *Die Bild. d. sl. Pers. u. Ortsn.*, 18 [232]; Vasmer, *op. cit.*, 304. Cf. toponimicele slave: s.-cr. *Vraneš* (*vrana* „cioară”), bulg. *Mokreš* (*mokrū* „umed”), *Topleš* (*toplū* „cald”), Γαβρέσι < slav. maced. *Gabreš* (*gabrū* „carpen”), Γκέρβεσι < slav. **Grūbešī* (*grūbū* „cocoașă, ridicătură”), Σμαρδέσι < bulg. maced. *Smārdeš* (*smrūdū* „puturos”), etc., v. Vasmer, *op. cit.*, 196, 304.

În *Peștera* (Făgăraș, Hunedoara), *Peștere* (Bihor, Severin) avem deasemenea tratamentul bulgăresc al lui *-kti-* (> *št*), cf. bulg. *peștera*. Toponimicele de mai sus au putut fi date însă de Români, căci *peșteră* e un apelativ foarte obișnuit în limba română.¹⁾

Kniezsa (*op. cit.*, 86) crede că toponimicul *Lingina* ar fi trebuit să aibă forma *Lenzsdena* (*zs = ž*), dacă ar fi fost de origine bulgărească, deoarece ar deriva din **leđjane*, o formă protoslavă reconstituită. Dar *Lingina* (literar ar trebui să se scrie *Lindina* v. Popovici, *op. cit.*, 13) are la bază apelativul *leđina* „câmp, țelină, pământ nelucrat“, obișnuit în bulgară, sârbo-croată, slovenă și rusă.²⁾

8. În toponimicul *Gușterița* (Sibiu) < slav. *Gușterica*, *-št-* a rezultat din *-sk-*, după cum am văzut mai sus, și deci nu are nimic special bulgăresc în fonetism. Toponimicele *Peșteana* (Hunedoara) și *Peștenița* (Hunedoara) ne amintesc pe *Πιστιανά, Πεστιανά* (Vasmer, 60) < slav. *Pěsŭčana* (plsl. *pěsŭčanŭ* „nisipos“, dela *pěsŭkŭ* „nisip“ (cf. satul *Peščanica* din Sârbia.³⁾ În bulgara literară, asimilarea lui *s* la *č*, *s-č* > *š-č* (după dispariția ierului neintens) nu s'a făcut, cel puțin în scris, *pěščan-nik* „grès“. În unele derivate, chiar ierul neintens a fos restabililit după analogia formelor unde același ier era intens: *Pěšăčevo* (*Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 69), *pěšăčen* „de sable“, etc. Grupul *-št-* din formele românești *Peșteana*, *Peștenița* ar putea deci să aparțină graiului slav din Dacia în care *-sŭč-* a ajuns până la *-št-* (*-sč-* > *-šč-* > *-št-*), întocmai ca *-sč-* <

Derivarea lui *Peșteș*, *Peștis* dela ung. *pest* „four“ (< bulg. *pešti*) e puțin probabilă (v. Lukinich, *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, Budapest 1941, p. 159). Apelativul *pest* e obișnuit numai la Săcui (v. Szinnyi, *Magyar tájszótár*, Budapest 1897–1901, s. v.), deci de parte de județele Hunedoara, Bihor și Someș.

¹⁾ V. mai jos formele *Peșteana*, *Peștenița*, unde *-št-* ar putea să reprezinte tot tratamentul bulgăresc al lui *-kti-*.

²⁾ V. Berneker, *Sl. etym. Wörterb.*, 705. Cf. mai sus p. 236.

³⁾ V. *Rečnik Mesta*, II, 313. Cf. numele unui afluent al Oltului în jud. Vâlcea, *Peșteana*, pe care Weigand (*Jahresbericht*, XXVI–XXIX, 76) îl explică din bulg. *peštiana* sc. *rěka* „Sandbach“. Forma *peštiana* însă nu există în bulgară.

-sk- + vocală palatală (de ex. în bulgărescul și sârbo-croatul *dūska + ica > dūsčica > dūščica > bulg. štica, s.-cr. daštica*¹⁾, în *Gušterica* sau în sufixul **-iskjo- > -ište*, v. mai sus p. 224 sq.). Vasmer (p. 60) nu explică pe *-στ-* din formele grecești. *Seliščev*²⁾ vede în toponimicele din Albania *Peštjani, Peštan* și din Grecia, *Πεστανά*, derivate dela radicalul *pekt'* care a dat în bulgară *pešt*. Și toponimicele ardelenene *Peșteana, Peștenița* ar putea să aibă la bază tot bulg. *pešt*, în apropierea acestor localități e posibil să fie vreo peșteră dela care să fi primit numele.³⁾

Dacă Iordan, Seliščev, I. Popovici, Franck și Iliev au dreptate în explicarea formelor *Peșteana, Peštjan, Peštan*⁴⁾ derivându-le dela *pešii*, atunci numărul toponimicelor transilvănene prezentând grupul bulgăresc *-št-* (< *-t+i-*, *-kti-*), se ridică la șapte: *Zlaști, Peșteș*, (două localități), *Peștiș* (două localități), *Peșteana, Peștenița*.

În cazul că cele două din urmă au la bază pe *pēsükü* „nisip”, trebuie să alegem între două posibilități: sau să admitem în daco-slavă desvoltarea unui *-št-* din *-s(ü)č-*, fenomen asemănător aceluia din limba română (lat. *piscem > *pešce > *pešče > pește*) și din limbile slave (dar numai dacă între *s* și *č* n'a existat un *ier*, v. mai sus cazul lui *dūska + ica*), sau să presupunem că trecerea lui *-sč-* la *-št-* s'a întâmplat pe teren românesc. Din **Pēsčana* sau **Pēščana*, Românii au făcut *Peșteana*.⁵⁾

¹⁾ V. Vondrák, *op. cit.*, I, 351, 352.

²⁾ *Slavjanskoe naselenie v Albanii*, Sofia, 1931, 211, 217, 277.

³⁾ Iorgu Iordan s'a gândit la început tot la v. bulg. *pešti* în legătură cu toponimicele *Peșteana* (Gorj, Mehedinți, Vâlcea), *Peștenița* (Mehedinți), *Peșteanul* (Brăila), *Pișteanul* (Tulcea), v. I. Iordan *Rumanische Toponomastik*, 16. Mai târziu însă (p. 261) admite explicația lui Weigand din *pēsükü* „nisip”. De asemenea și At. T. Iliev (*Romäniska toponimia ot slavjano-bălgarski proizhod* în *Sbornik na Bălgarskata Akademia na naukitē*, kniga XVII—1926) derivă formele românești *Peșteana, Peștenița* dela bulg. *pešti*.

⁴⁾ Franck, *op. cit.*, 197, spune despre *Peštan* din regiunea Bitoliei (Macedonia) că poate fi derivat atât dela *pēsükü*, cât și dela *pešti*.

⁵⁾ Cum se explică atunci *-št-* din *Πεστανά, Πεστανά, Peštjan, Peštan*? Și în graiul Slavilor din Grecia, Albania și Macedonia *-s(ü)č-* > *-št-* ca în daco-slavă? Sau poate de fapt toate aceste toponimice nu derivă dela *pēsükü*, ci dela *pešti*?

9. Și reflexele lui *ě* slav sunt identice în toponimicele din Transilvania și în împrumuturile slave obișnuite ale limbii române. Anume: un *ě* accentuat, neurnat de un sunet palatal, e reprezentat prin *ea*: *Breaza*, *Breazova*, amintite mai sus, *Predeal* (jud. Brașov, Făgăraș) < slav. *Prědělŭ*, cf. *Πράδαλλα*, *Πραδάλη*, *Πραδαλή* (Vasmer, 47).¹⁾

Tratamentul *ea* al lui *ě* accentuat ne trimite iarăși la graiurile bulgărești.²⁾

În sudul Banatului, în apropierea teritoriului lingvistic sârbo-croat, acolo unde se găsesc și alte toponimice cu fonetism sârbo-croat (v. mai sus *Dubova*, p. 250), întâlnim și reflexul *e* al lui *ě* accentuat: *Belareca* (afluent al râului Cerna, jud. Severin), pronunțat *Beleşieca*³⁾ < slav. **Bělarěka*⁴⁾, *Pre-džél* (nume topic pe hotarul satului Pecenișca⁵⁾, jud. Severin) < slav. **Prědělŭ*.

10. În ceea ce privește tratamentul ierurilor, sunt următoarele de observat:

a) Ierurile neintense au dispărut aproape fără excepție în toponimicele slave dela noi, pe când în cele din Grecia adeseori s'au păstrat (Vasmer, 278 ș. u.), ceea ce este o dovadă despre desnaționalizarea timpurie a Slavilor de acolo. La noi Slavii au fost desnaționalizați după dispariția ierurilor neintense, adică, aproximativ, după secolul X.⁶⁾

¹⁾ *Leasa* (jud. Arad), *Presaca* (jud. Alba, două sate și jud. Bihor) și *Prisaca* (jud. Severin) au putut fi botezate de Români, deoarece *leasa* și *prisaca* sunt apelative românești < plsl. *lěsa*, *prěsěka*, v. Drăganu, *op. cit.*, 233.

²⁾ V. Vasmer, 269, 323.

Toponimicul *Deva*, dacă de fapt e de origine slavă (< slav. **Děva*, v. Drăganu, *Rom. în v. IX—XIV*, 272 sq.), e în contradicție cu cele stabilite mai sus, căci ar trebui să aibă forma românească **Deava*.

³⁾ Din materialul inedit al ALR II, cules în comuna *Pecenișca* (Severin). Diftongarea *e > ie* este românească și se întâlnește în multe graiuri românești, mai cu seamă în Banat.

⁴⁾ V. Drăganu, *op. cit.*, 239.

⁵⁾ Forma oficială, *Pecenișca*, e greșită. Localnicii îi zic *Peșnișca* < slav. **Pečeněžiska* (*pečeněžiskŭ* „peceneg“ adj., v. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, s. v.).

⁶⁾ V. Vondrák, *Vergl. sl. Gramm.*, 172. Cf. și cele spuse mai jos relative la slaba audibilitate a ierurilor neintense și înainte de sec. X.

Iată câteva cazuri de dispariție a ierurilor neintense în toponimicele slave din Transilvania: *Gladna* > slav. **Gladīna*, *Mâtnic* < slav. **Moṭīnikŭ*, *Ramna* (Arad, Caraș) > slav. *Ravīna* (plsl. *ravīnŭ* „planus“) ¹⁾, *Lovnic* (Târnava-Mare) < slav. **Lovīnikŭ* ²⁾, etc.

În DR., VIII, 177, 180, am explicat toponimicul *Bozovici* ca având la bază apelativul slav *bŭzŭ* care a dat rom. *boz*. În cazul acesta, *o* din silaba dintâi reprezintă un *ŭ* neintens. Având însă în vedere că sufixul *-iĉ* e sârbo-croat și formează, sub forma de singular (*-iĉ*), patronimice, de cele mai multe ori având la bază nu numele dela care e derivat, ci adjectivul posesiv în *-ov* (*-ev*): *Jovan-ov-iĉ*³⁾ „Ionescu“, iar, sub forma de plural (dar și de singular), toponimice arătând urmașii aceleia care a întemeiat satul: *Jovanoviĉi*⁴⁾ „Ionești“, toponimicul *Bozovici* trebuie să aibă la bază un nume, nu un apelativ, cf. numele de familie *Bozaniĉ* (*Boz* + suf. *-an* + suf. *-iĉ-*) și toponimicul *Bozovci* (*Boz* + suf. *-ov* + suf. *ĉi*)⁵⁾. De altfel orice ier nedispărut a dat în sârbo-croată *a* (dialectal *ä*)⁶⁾.

Un derivat sigur al lui *bŭzŭ* e toponimicul *Bozeș* (Hunedoara) < slav. **Bŭzešŭ* < *bŭzŭ* + *ešŭ*, formațiune analoagă aceleia a lui Γαβρέσι (Vasmer, 26, 190) < slav. *Gabreš* < *gab-rŭ* „carpen“ + *ešŭ*.⁷⁾ Cu toate că ierul era neintens, s'a păstrat, ca în derivatele dela *bŭzŭ* din limbile slave, d. ex. bulg. *băzěj* „boz“, *bozěj* „ciguē d'eau“, *băzak* „loc acoperit de boz“, *băze* „boz“, *băzov* „de boz“. Prin urmare, în acest toponimic, ierul mare e redat prin *o*.

Un alt ier mare (*ŭ*) neintens păstrat avem în toponimicul

¹⁾ V. Drăganu, *op. cit.*, 505.

²⁾ V. *Balkan-Archiv*, II, 83.

³⁾ V. Leskien, *Gramm. d. serbo-kroat. Spr.*, I, 269; Otto Franck, *Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde*, Leipzig 1932, p. 24 sq.

⁴⁾ V. *Rečnik Mesta*, II, 188

⁵⁾ Dicționarul Academiei din Zagreb, I, 564, 565.

⁶⁾ Cf. *baz* (< *bŭzŭ*) „soc“, *bazovina* „lemn de soc“, *Bazovik* (toponimic în Sârbia), sau cu ierul neintens dispărut: *bzova* „soc“, *bzovina* „lemn de soc“, *Bzovik* „toponimic în Sârbia=Socet“, v. Dicționarul Academiei din Zagreb, s. v.

⁷⁾ Despre sufixul slav *-ešŭ* v. mai sus p. 252.

Măhaciu (Turda) < slav. **Mŭxačĭ*¹⁾ (< *mŭxŭ* „mușchiu“). De altfel nici în limbile slave ierul neintens n'a dispărut în derivatele lui *mŭxŭ*, pentru ca să se evite grupul de consonante *mx-* greu de pronunțat, de ex. bulg. *măhav*, *măhovat*, *măhavost*, etc., rus. *moxovatyj*, *moxovik*, *moxovój*, etc.²⁾ Ierul mare (ŭ) păstrat e deci redat aci printr'un *ă*.

În unele cazuri se pare că și ierul intens a dispărut în forma românească a toponimicelor, astfel *Zdrapț*, scris și *Zdrapți* (Hunedoara) < slav. **Zdravičĭ*, cf. două localități *Zdravec* în Bulgaria³⁾ *Dobroț* (Hunedoara) < slav. **Dobrotičĭ*⁴⁾, etc.⁵⁾ Formele acestea românești au la bază nu nominativul formelor slave, ci cazurile oblice, în care ierul din silaba penultimă era neintens: gen. *Zdravica*, dat **Zdravicu*, etc.⁶⁾

În multe cazuri, forma românească redă pluralul slav. de ex. *Stremți* (Alba, Sălaj) < **Srēmĭci* (sărb. *Sremci* „oameni originari din Srem, vechiul Sirmium) și toponimicele terminate în *-inți*: *Băcăinți*, *Bințiinți*, *Jeledinți*, *Pișchintți* (toate patru în jud. Hunedoara) > slav. *-inĭci*. Deoarece în Banat -i al pluralului n'a lăsat nicio urmă în pronunțare după *ț*, e probabil, că toponimicele terminate în *-inț* (*Balinț*, *Belinț*, *Belotinț*, *Budinț*, *Bogodinț*, *Chesinț*, *Covăsinț*, *Lăbășinț*, *Lălășinț*, *Nicolinț*)⁷⁾ reprezintă tot o formă de plural (cf. mai jos p. 262 sq.).

Subiecții vorbitori simt formele *Balinț*, *Belinț* (pronunțat *Biĕlinț*⁸⁾) ca forme de singular. Forma articulată e în *-u*: *Būdžințu* (= *Budinț*). Aceasta nu e însă o dovadă că într'o

1) V. Kisch, *Siebenburgen im Lichte der Sprache*, 23. Despre sufixul *-ačĭ*, v. Vondrák, *Vergl. sl. Gramm*, I, 612, **Mŭxačĭ* ar însemna „loc acoperit cu mușchiu“.

2) Nu e nevoie să presupunem că *Măhaciu* a fost imprumutat de Români dela Unguri (*Mohács*), cum face Weigand (care îl scrie greșit *Mohacu*, BA., I, 14) și Kisch (*op. cit.*, 86).

3) V. *Dictionnaire des localités d. l. roy. d. Bulgarie*, 112.

4) V. mai jos.

5) V. DR., VIII, 178—179.

6) V. mai jos.

7) În *Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România*, București, 1932, acest toponimic e scris *Nicolinți*.

8) Din materialul inedit ALR II, satul *Chisătau*.

epocă mai veche nu erau forme de plural. Se zice doară obișnuit *Bucureștii*(l).

b) În ce privește ierurile intense, avem la dispoziție mai cu seamă exemple cu ierul mic (*î*). Ierul mare îl avem în *Boz* (Alba, Hunedoara), dar forma *boz* (< slav. *bŭzŭ*) există ca apelativ în limba română. Toponimicul *Bozna* (Sălaj) < slav. **Bŭzina* (cf. bulg. *Băzani* < **Bŭzinŭ*, *Μπεζινος*, *Beζvinox* (Vasmer, 156, 214), ceh. *Beznik*, sloven. *Beznica*)¹⁾ prezintă un *o* în locul lui *ŭ* intens.

Ierul moale (*i*) în schimb e reprezentat în toponimicele românești de origine slavă din Transilvania prin *e*, *ă* și *a*: *Goleș* (Severin) < **Golci*, cf. bulg. *Golec* (*Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 44), s.-cr. *Golac* (Miklosich, *Die Bildung d. sl. Pers. u. Ortsn.*, 245 [163]), *Topleș* (Severin) < slav. **Toplici*, cf. s.-cr. *Toplac* (*Rečnik Mesta*, II, 418), *Praveș*²⁾ (două dealuri lângă satele Răchitova și Federi, jud. Hunedoara) < slav. **Pravici*, cf. bulg. *Pravec*³⁾, *Cameneș*⁴⁾ (munte în jud. Făgăraș) < slav. **Kamenici*⁵⁾, *Glogoveș*⁶⁾ (Târnava-Mică), pronunțat *Glogovăș*⁷⁾ < slav. **Glogovici* (cf. sârb. *Glogovac*)⁸⁾, *Șiștaroveș*⁹⁾ (Timiș), pronunțat *Șiștarovăș*¹⁰⁾ < slav. **Šestarevici*, *Prilipeș*¹¹⁾ (Caraș), pronunțat *Pirlipăș*¹²⁾ < slav. **Prilipici*, cf. sârb. *Prilipac*¹³⁾, *Brestovaș*¹⁴⁾ (Timiș-Torontal), pronunțat *Brestovăș*¹⁵⁾ < slav. **Brěstovici*, cf. bulg. *Brěstovec*¹⁶⁾, sârb. *Bres-*

1) V. Miklosich, *Die Bild. d. sl. Pers. u. Ortsn.*, 233 [151].

2) Densusianu, *Graul din Țara Hațegului*, 65.

3) *Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 54.

4) V. Kisch, *Siebenburgen im Lichte d. Spr.*, 61.

5) Cf. Miklosich, *op. cit.*, 260 [178].

6) Moldovan-Togan, *op. cit.*, 104.

7) Comunicat de păr. Ion Agârbiceanu

8) *Rečnik Mesta*, II, 85.

9) Moldovan-Togan, *op. cit.*, 219.

10) Comunicat de Ion Pătruț

11) Moldovan-Togan, *op. cit.*, 176.

12) DR, VIII, 177.

13) *Rečnik Mesta*, II, 340

14) Moldovan-Togan, *op. cit.*, 4, 36.

15) Comunicat de Ion Pătruț

16) *Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 46

*tovac*¹⁾, *Bucovăț*²⁾ (Severin, Timiș-Torontal; cel din jud. Severin e pronunțat de localnici *Bucovét*³⁾) < slav. **Bukovŭi*, cf. bulg. *Bukovec*⁴⁾, sârb. *Bukovac*⁵⁾, *Crușovăț*⁶⁾ (Severin) < slav. **Kruševiči*, cf. bulg. *Krušovci*⁷⁾, sârb. *Kruševac*⁸⁾, *Glogovăț*⁹⁾ (Arad), *Greovăț*¹⁰⁾ (Caraș) < slav. **Graxovič* (plsl. *graxŭ* „faba“, cf. sârb. *Grahovac*¹¹⁾), *Dolaț*¹²⁾ < sârb. *Dolac*¹³⁾.

Acest triplu tratament al lui *ī* intens trebuie explicat în felul următor: *e* pentru *ī* arată un tratament bulgăresc.¹⁴⁾ Deoarece un *e* românesc devine *ă* după labială, formele *Crușovăț*, *Glogovăț*, *Șiștarovăț* au avut într'o epocă mai veche un *e* în locul lui *ă*. Deci și acestea reprezintă tot un tratament bulgăresc.¹⁵⁾ E de remarcat că peste, munți în Muntenia și în Moldova, toponimicele cu acest sufix au toate forma *-ovăț*, cu *e* devenit *ă* din cauza labialei precedente¹⁶⁾ Numai în apropierea teritoriului lingvistic sârbo-croat, *ă* din sufixele *-ovăț* sau *-ăț*

1) *Rečnik Mesta*, II, 40.

2) Moldovan-Togan, *op. cit.*, 38.

3) Comunicat de Ion Pătruț.

4) *Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 14, 15, 16, 56, 83.

5) *Rečnik Mesta*, II, 47.

6) Moldovan-Togan, *op. cit.*, 74.

7) *Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 55.

8) *Rečnik Mesta*, II, 222, 223.

9) Moldovan-Togan, *op. cit.*, 104.

10) *Ibid.*, 105.

11) *Rečnik Mesta*, II, 109.

12) *Indicatorul statistic al satelor și unităților administrative din România*, București, 1932, 373, 551.

13) *Rečnik Mesta*, II, 125.

14) V. Densusianu, *Hist. d. l. roum.*, I, 274; Rosetti, *Ist. limbii rom.*, III, 36, 53.

15) Deoarece în limba maghiară nu există fonemul *ă*, Ungurii redau de obicei pe *ă* românesc prin cea mai apropiată vocală a lor, *e* (= *e* deschis). De aceea formele ungurești ale toponimicelor de mai sus sunt: *Bukovecz*, *Krussovecz*, *Glogovecz*, *Topolovecz* (*Topolovăț*, jud. Timiș-Torontal), *Sistárovecz*, *Prilipecz*. Autoritățile bisericesti românești au apropiat adeseori forma oficială românească de cea ungurească, de ex. *Glogoveț*, *Prilipeț*, *Șiștaroveț*.

16) V. Jordan, *Rum. Toponomastik*, 183 sq

ar putea reda ierul unic sârbo-croat care, într'o epocă mai veche, ca și azi dialectal, suna ca un *ã* românesc ¹⁾.

În sfârșit tratamentul *a* al lui *ĩ* e sârbo-croat și îl găsim în trei localități din județele Arad, Timiș-Torontal și Caraș: *Glogovaț*, *Dolaț* și *Greovaț*. De asemenea și forma *Brestovaț* (Timiș-Torontal) își datorește grafia formei oficiale ungurești *Bresztovác* ²⁾ care, la rândul ei, redă pronunțarea modernă sârbo-croată așa cum au auzit-o autoritățile austriace și ungurești, după plecarea Turcilor din Banat, dela autoritățile bisericești sârbești sub a căror jurisdicție era întreaga populație ortodoxă, română și sârbă, din acea provincie. Dincolo de granița României, în Banatul iugoslav, sunt — după cum era de așteptat — multe toponimice cu *a* sârbesc în loc de *ĩ*: *Grebenăț* ³⁾ (lângă Biserica Albă) *Mircovaț* ⁴⁾ (lângă Vârșeț) ⁵⁾, etc.

În concluzie, cele două ieruri (*ũ* și *ĩ*) nu se confundă în toponimicele slave din Transilvania. Ierul dur (*ũ*) e redat prin *o* și *ã*, iar ierul moale (*ĩ*), prin *e*. (Acest *e* poate să treacă la *ã* pe teren românesc în urma influenței unei labiale precedente: **-oveț* > *-ovăț*. Același e tratamentul ierurilor și în împrumuturile slave obișnuite din limba română: *dobyťukũ* > *dobitoc*, *vũzduxũ* > *vãzduh*, *koťĩci* > *coteț*, *ovĩsũ* > **oves* > *ovãs* ⁶⁾). Prin urmare și tratamentul ierurilor e bulgăresc ⁷⁾.

1) V. DR., VIII, sq.; Petrovici, *Graiul Carașovenilor*, 79 sq.

2) V. Moldovan-Togan, *op. cit.*, 4.

3) *Ibid.*, 145.

4) Moldovan-Togan, *op. cit.*, 145.

5) Kniezsa (*Ungarns Volkerschaften im XI. Jahrhundert*, p. 81, nota, 83) îl scrie pe *Glogovețul* din jud. Târnava-Mică greșit: *Glogovaț*. I se pare remarcabil (auffallend), „dass der rumänische Name eine neuzeitliche serbische Lautform aufweist“. Forma *Glogovaț* nu există însă în jud. Târnava-Mică. Deoarece nu se găsește în Csáki, lui Kniezsa i se pare probabil că satul a fost întemeiat târziu. E posibil ca satul să fie nou, dar numele locului pe care s'a întemeiat satul, *Glogoveț* („mărăciniș⁶⁾”), a trebuit să existe de pe timpul simbiozei slavo-române din Transilvania, de atunci când Românii au învățat dela Slavi numele râurilor apropiate *Târnava* și numele *Bãlgradului*.

6) V. Densusianu, *Hist. d. l. langue roum.*, I, 274-275; A. Rosetti, *Ist. limbii rom.*, III, 52--53.

7) V. Mladenov, *Gesch. d. bulg. Spr.*, 101 sq.

Se știe că în graiurile sârbo-croate cele două ieruri s'au contopit în unul singur, notat în textele vechi chirilice printr'un ier moale, și care a avut (și mai are dialectal și astăzi) pronunțarea unui *ă*, devenit mai târziu *a*: *dobyťukŭ* > *dobitak*, *vŭzduxŭ* > *vazduh*, *koŭci* > *kotac*, *ovisŭ* > *ovas* ¹⁾.

11. Grupul **čr̥* (plsl. *črŭ*, *črĭ*) a fost tratat în mod deosebit în bulgară și în sârbo-croată. În partea răsăriteană a Peninsulei Balcanice, **čr̥* > *čer* (**črĭna* > bulg. *černa* „neagră“), iar în partea apuseană **čr̥* > *cr̥* = *řr̥* (**črĭna* > s.-cr. *crna* = *řrna*) ²⁾ Toponimicele slave din Transilvania arată tratamentul bulgăresc al grupului **čr̥*: *Cerna* (Sate în jud. Hunedoara, Timiș-Torontal, râuri în jud. Severin, Hunedoara, Satu-Mare), *Cernavoda* (râu în jud. Sibiu), *Cernatu* (trei sate în jud. Brașov, Trei-Scaune) < slav. *Črĭnatŭ*, cf. sârb. *Crnatovo* ³⁾, *Запвѣта* (Vasmer, 168), *Cernișoara* (sat și râu în jud. Hunedoara), *Certeje* (sat în jud. Turda), *Certej* (două sate în jud. Hunedoara), *Certeze* (sat în jud. Satu-Mare) < slav. **Črŭtežŭ* ⁴⁾.

12. Sufixul slav -*ovŭ*, -*ova*, -*ovo* (-*ovičŭ*, -*ovici*, -*ovika*, -*ovikŭ*, -*ovica*) care formează adjective posesive (*petrovŭ* „al lui Petru“), adjective care arată stofa, materia din care e fabricat ceva (*trĭnovŭ věnĭci* „cunună de spini“) precum și esența de copaci din care e formată o pădure (*bukovŭ* scil. *lěsŭ* „pădure de fagi“), se prezintă sub forma -*evŭ*, -*eva*, -*evo* (-*evičŭ*, -*evici*, etc.) de câte ori vocala *o* e precedată de o consonantă moale: *j*, *č*, *ž*, *c*, *dz*, *ž*, *š*, *l' r*, *n*, bulg. *št*, *žd*, sârb. *ć*, *dj* (cf. toponimicele sârbo-croate *Kijevo*, *Kovačevac*, *Kneževo*, *Kiševo*, *Kraljevo* [= *Kral'evo*], *Kozarevac* (= *kozaři* „căprar“), *Kostanjevac* [= *Kostañevac*], *Koračevac*, *Karadjordjevo*, etc.) ⁵⁾.

¹⁾ V. Leskien, *Gramm. d. serbo-kroat. Spr.*, I, 8 sq.; Petrovici, *Graul Carașovenilor*, 79 sq.

²⁾ V. Mladenov, *Gesch. d. bulg. Spr.*, 135; Leskien, *Gramm. d. serbo-kroat. Spr.*, 39-40; Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, 1899, 2.

În graiul sârbo-croat din Carașova (jud. Caraș), **čr̥* s'a păstrat până azi în stadiul *čr*: *črna* „neagră“, v. Petrovici, *Graul Carașovenilor*, 115.

³⁾ *Rečnik Mesta*, II, 445.

⁴⁾ V. Miklosich, *Die Bild. d. sl. Pers. u. Ortsn.*, 237 [155].

⁵⁾ V. Vondrák, *Vergl. sl. Gramm.*, I, 111 sq. și 523 sq.

În bulgară, unde și în alte cazuri se constată înlocuirea, prin analogie, a formelor moi cu cele dure, sufixul *-ovo* (nu *-evo*) se găsește și după consonante moi: *Krúšovo*, *Krušovica*, *Ėžovo*, *Kolárovo*, etc.¹⁾

Toponimicele de origine slavă din Transilvania au totdeauna *-ov-*, și după consonantele înșirate mai sus: *Blajova*, *Brașov*, *Cliciova*, *Craiova*, *Crașova* (*Carașova*), *Criciova*, *Crușovăț*, *Drașov*, *Globucraiova*, *Jurjova* (*Giurgiova*), *Maciova*, *Orșova*, *Paniova*, *Văsiova*²⁾. Excepțiile (*Corneareva*, *Lucareț* < sârb. *Lukarevac*, *Plavișevița*, *Sichevița*)³⁾ se găsesc toate în apropierea graniței dintre teritoriul lingvistic român și cel sârbesc. Satul *Lucareț* (Timiș-Torontal) e și astăzi locuit de o majoritate sârbească⁴⁾.

13. Celalalt sufix slav *-iniči*, cu care se formează o mulțime de toponimice⁵⁾ ne permite de asemenea să conjecturăm dacă graiul Slavilor din Transilvania avea mai multe trăsături comune cu graiurile bulgărești sau cu cele sârbo-croate. În regiunile sârbești sufixul acesta formează toponimice la singular. Astfel în *Rečnik Mesta*, II, am numărat, dela p. 236 la p. 347, unsprezece toponimice terminate în *-inac*: *Rakinac*, *Sladinac*, *Negotinac*, *Bratinac*, etc., și niciunul în *-inci* (formă de plural). În schimb, în *Dictionnaire des localités dans le royaume de Bulgarie*, am numărat 33 de toponimice având forma de plural *-inci* (*Balinci*, *Béletinci*, *Bilinci*, *Dragotinci*, *Lipinci*, etc.) și numai unul singular având forma de singular în *-inec* (*Kaltinec*, p. 76).⁶⁾

Formele românești *Băcăinți*, *Binținți*, *Jeledinți*, *Pișchinți*

1) V. Mladenov, *Spisanie na bălg. Akademija na naukitě*, XLIII, 108 sq.

2) V. Moldovan-Togan, *op. cit.*, 27, 35, 64, 71, 74, 85, 104, 126, 135, 160, 163, 245. Și toponimicele de origine slavă din Grecia au *-ov-*, nu *-ev-*: *Κούρσοβον*, *Κρούσοβον* < slav. **Kruševo*, **Εζοβα* < slav. **Eževo*, etc., v. Vasmer, 268.

3) Moldovan-Togan, *op. cit.*, 68, 132, 170, 217.

4) V. Petrovici, *Graiul Carașovenilor*, 5 sq.

5) V. Bogrea, DR., I, 218; Drăganu, *Rom. in v. IX—XIV*, 262.

6) Cf. Franck, *op. cit.*, p. 173, 175 sq.

(toate în jud. Hunedoara)¹⁾, precum și cele terminate în *-inț*, cu *i* al pluralului dispărut după *ț*, *Balinț*, cf. *Balinți* (Dorohoiu, Soroca), bulg. *Balinci*²⁾, *Belinț* (Timiș-Torontal), cf. bulg. *Bilinci*³⁾, *Belotinț* (Timiș-Torontal), cf. bulg. *Bělotinci*⁴⁾, *Budinț* (Timiș-Torontal), *Bogodinț* (Caraș), *Chesinț* (Timiș-Torontal), *Covăsinț* (Arad), *Lăbășinț* (Timiș-Torontal), *Lălășinț* (Severin) și *Nicolinț* (Caraș) au la bază forma de plural a sufixului toponomastic slav *in(i)ci*. Și în privința aceasta toponimia slavă din Transilvania are un caracter bulgăresc și nu sârbesc.

În cazul că formele terminate în *-inț* redau, ceea ce nu e probabil, cazurile oblice ale singularului (gen. *-inica*, dat. *-inicu*, etc.)⁵⁾, atunci am putea stabili două arii: una mai apuseană (Banat și jud. Arad), în care e obișnuit sufixul *-inț* la singular, ca în regiunile sârbești apropiate, și una mai răsăriteană (jud. Hunedoara), unde se întâlnește sufixul *-inți* la plural, ca pe teritoriul lingvistic bulgar⁶⁾. Toponimicele în *-inț* (sg.) ar putea proveni, în cazul acesta, dela populația slavă de graiu sârbo-croat care a început să se refugieze din Sârbia în Banat și în jud. Arad începând din sec. XV.

14. Un alt indiciu că toponimia de origine slavă din Transilvania nu are caractere sârbo-croate este lipsa toponimicelor cu sufixul *-ici(i)*⁷⁾. Cele câteva nume de localități care ar putea fi considerate ca având acest sufix se găsesc toate în județele Caraș, Severin și Arad, unde am întâlnit și alte toponimice prezentând fonetism sârbo-croat. Ar putea fi formate cu sufixul *-ici* următoarele toponimice: *Agadici* (Caraș), *Bozovici* (Caraș), *Curtici* (Arad), *Divici* (Caraș), cf. s.-cr. *Divici*⁸⁾, și *Honorici* (Severin).

1) Cf. DR, I, 218: *Răspopunți* (Hotin).

2) *Dictionnaire des loc. Bulgarie*, 48.

3) *Ibid*, 60

4) *Ibid.*, 13, 19.

5) Satul *Batinac* din Sârbia (Valea Moravei) e pronunțat de Românii localnici *Batinț*, v. ALR I, vol. I, harta 1 și 2, punctul 3.

6) V. mai jos.

7) V. Vasmer, 321, 324; Franck, *op. cit.*, 167; Mladenov, *Gesch. d. bulg. Spr.*, 179.

8) *Rečnik Mesta*, II, 120.

În concluzie, toponimicele românești de origine slavă din Transilvania prezintă cinci trăsături fonetice caracteristice limbilor slave de Sud:

- 1) *ra, la, ră* < **or, *ol, *er* tautosilabici (*Gladna* < **Gol-dīna, Breaza* < **Brēza* < **Berza*);
- 2) *r* silabic < **r* silabic (*ŕr, ȳr*) (*Târnavă* < **Trnava*);
- 3) *l* silabic < **l* silabic (*ŭl, ȳl*) (*Vâlcan* < **Vlkanŭ*);
- 4) *i* < *y* (*Bistra* < **Bystra*)¹⁾;
- 5) *šč* > *șt* (*Pocioveliste* < **Počivališče*);

șase trăsături fonetice caracteristice graiurilor bulgărești:

- 1) *št* < **tš, *kti* (*Zlaști* < **Zolt-jš, Peșteș* < **pekt' + eši*);
- 2) *ă* nazal, *ă* (rom. *în, in, î*) < **q* (*Glâmbocă* < **Glo-boka, Indol* < **Jodolŭ, Mâtnic* < **Motnikŭ*);
- 3) *ea* < **ě* (*Breazova* < **Brězova* < **Berzova*);
- 4) *čer* < *čř* (*čŕř, *čřř*) (*Cerna* < *Čřna*);
- 5) *o, ă* < *ŭ* intens (*Bozna* < **Bŭžina, Măhaciu* < **Mŭxači*);
- 6) *e* < **i* intens (*Topleț* < **Topličŭ*);
- 7) *-ov-* < **-ev-* (*Crușovăț* < **Kruševičŭ*);

o particularitate caracteristică toponimiei bulgărești, anume întrebuintarea la plural a sufixului *-in(i)ci* (rom. *-inți: Jele-dinți*).

Lipsa sufixului *-ic(i)* din toponimia transilvăneană poate fi considerată de asemenea ca un indiciu că graiul Slavilor din Dacia nu avea caractere sârbo-croate.

Tratamentul *-št-* al lui *-s(ŭ)č-* ar putea fi socotit ca o particularitate fonetică a graiului slav din Transilvania în cazul că toponimice ca *Peșteana, Peștenița, Peșteș*, derivă dela *pě-sŭkŭ* și nu dela *pešti*.

Din înșirarea de mai sus rezultă că fonetismul toponimicelor românești de origine slavă din Transilvania e identic cu acela al elementelor slave obișnuite din limba română. Iată câteva exemple: 1) *grajd, grădină, prag, plaz, treabă, dreavă*; 2) *vârf, dârz*; 3) *stâlț, pâlț*; 4) *bivol* < sl. *byvolŭ*,

¹⁾ *Ra, la, r, l* silabice și *ı* < *y* pot fi și slovăcești, dar, luând în considerare totalitatea particularităților fonetice prezentate de toponimicele slave din Transilvania, trebuie să conchidem că fonetismul acestor toponimice e slav meridional și anume bulgăresc.

vidră < sl. *vydra*; 5) *clește* < sl. *klěščę* (bulg. *klešti*), (cânep)-*iște* < sl. *-iščę*; 6) *grajd* < sl. **gordji* (bulg. *gražd*), *praștie* < sl. **porktja* (bulg. *prašta*), *peșteră* < sl. **pekt'-era* (bulg. *peștera*); 7) *osândi* < *osōditi*, *pândar* < sl. *pōdari*, *paing* < *pajokū*, *gâscă* < sl. *gōsika* (bulg. *găska*); 8) *hrean* < *xrēnū*, *deal* < sl. *dělū*; 9) *cerni* < *črīniti* (bulg. *černja*), *cerneală* (cf. bulg. *čērnilo*); 10) *boz* < sl. *büzū*, *dobitoc* < sl. *dobytkū*, *văzduh* < sl. *văzduxū*; 11) *coteț* < sl. **kotič*, *voreț* „curte“ (în Banat) < sl. *dvoric*, *stareț* < sl. *staric*, *ovăs* < sl. *ovisū*.¹⁾

Deci elementele slave le-au împrumutat Românii dela aceiași Slavi dela care provin și toponimicele din Transilvania. Caracterul „bulgăresc“ al influenței slave asupra limbii române nu poate servi drept argument pentru imigrarea Românilor din Peninsula Balcanică.²⁾

În linii mari, trăsăturile fonetice ale toponimicelor slave din Transilvania (Banat, Crișana), ca și ale aceloră din Muntenia, sunt identice cu acelea ale toponimicelor slave din Grecia (cf. Vasmer, 316—325). Aceasta se explică prin faptul că semințiile de Slavi care au colonizat în sec. VII Grecia, Albania, Macedonia și Bulgaria au trecut, în sec. VI și VII, peste teritoriul fostei Dacii, lăsând și aci importante colonii dela care provine, în cea mai mare parte, toponimia slavă a țărilor românești.

Slavizarea Daciei traiane, ca și a teritoriilor limitrofe dela Sud de Dunăre — Moesia Inferior, Dacia (aureliană), Dardania Moesia Superior — a fost aproape completă. Aici au căzut în mâinile năvălitorilor toate orașele (la Nord de Dunăre orașele dispăruseră mai înainte, după anul 271), toate șesurile și văile mai largi, ba chiar și văile mai ferite, din munți. S'au menținut neslavizați numai romanicii împinși de valurile slave în văile cele mai înalte și pe plaiurile munților, unde au trăit mai cu seamă din păstorit.³⁾

¹⁾ V. Densusianu, *Hist. d. l. langue roum.*, I, p. 269 sq.; Rosetti, *Ist. limbii rom.*, III, p. 44 sq.

²⁾ V. mai jos articolul intitulat *Voreț*.

³⁾ Cf. Hans Koch în *Die Neue Propylaen-Weltgeschichte*, Berlin, 1940, 505: Slavii așezați în Dacia au întâlnit aci rezistența autohtonilor Traco-

Slavii aceștia — strămoșii Bulgarilor de astăzi — au fost, se vede, mai slabi, mai puțin numeroși, în cele două extremități ale teritoriului pe care l-au ocupat, extremitatea sudică (Grecia) și nordică (Dacia). Începând din sec. VIII, Slavii pierd cu încetul teren în Grecia, iar în Dacia, în amalgamul etnic slavo-roman, au numericește o importanță din ce în ce mai mică. În Grecia, regrecizarea s'a făcut din orașele mai mari de pe coasta de răsărit spre interior și apus; în Dacia, rero-manizarea s'a prezentat ca o coborîre centripetă din cununa de munți spre interiorul Transilvaniei și centrifugă, spre șesurile și podișurile care înconjură cetatea muntoasă a Daciei. La venirea Ungurilor, Românii erau coborîți în văile Transilvaniei și erau de pe atunci în majoritate, căci anonimul notar al regelui Bela îi amintește întâi pe Români: *Blasii et Sclavi*.¹⁾

Se crede că dela Slavii care trăiau în văile mai largi au reprimut Românii și numele antice ale râurilor, firește, după ce au suferit schimbările fonetice caracteristice limbilor slave: **Marisiu* > *Moriș* > *Mureș*, *Murăș* ²⁾, *Alutu* > **Olütü* (dat. **Ol(ü)tu*) > *Olt*. Dar formele românești *Mureș*, *Olt*, *Timiș*, *Criș*, *Ampoiu*, *Împoița*, *Someș* pot fi reprezentantele directe ale unor forme antice **Morisiu*-, **Olütü*-, **Timisiu*-, **Crisiu*-, **Ampeiu*-, **Somisiu*-.³⁾

daci, la care s'au adăugat resturi de Goți, și a coloniștilor romani „die teils seit dem zweiten Jahrhundert im Lande gewesen waren, teils unter bulgarisch-slavischem Druck jenseits der Donau nach Norden gepresst wurden und dort auf Almen und Hängen ein unstehtes, aber eben dadurch unangreifbares Hirtenleben führten“.

¹⁾ V. DR., X, partea I, 121 sq.

²⁾ V. E. Moór, *Zeitschr. f. Ortsnamenforschung*, VI, 131. U din forma românească *Mureș* în loc de *o* slav prezintă o dificultate fonologică ce nu poate fi înlăturată nici dacă presupunem un intermediar unguresc: vechiu ung. *Moriš*, ung. mod. *Moroš*, v. Rosetti, *Ist. limbii rom.*, II, 53, 54. Despre posibilitatea existenței unei forme antice **Morisiu*-, v. DR., VII, 344, 345. Pentru trecerea **Morisiu* > *Mureș*, Al. Procopovici mă face atent asupra cazului lui *mōra* > *mură* și asupra adjectivului (oi) *murășe* (Pascu, *Suf. rom.*, 282). Și etimologia populară a putut juca un rol în geneza formei *Murăș*, *Mureș*.

³⁾ V. Drăganu, *Rom. în v. LX—XIV*, 260, 491; E. Petrovici, *Continuitatea daco-romană și Slavii*, în „*Transilvania*“, anul 73, Nr. 11. V. mai jos articolele intitulate *Olt* și *Împoița*.

Ungurii au luat multe din toponimicele de origine slavă (*Zalatna* < *Zlatna*, *Zalasd* < *Zlaști*, *Glimboka* < *Glâmboaca*, etc.) nu dela populația slavă, ci dela cea slavo-română — sau mai corect dela cea româno-slavă — fugită din nou, din șesuri și din văile largi, la munte.

Kniezsa (*op. cit.*, 81) presupune că în regiunea Târnavelor erau, la începutul sec. XI, foarte puțini Slavi. Pe harta dela sfârșitul lucrării arată Slavi foarte puțini — și aceia amestecați cu Unguri — în două regiuni minuscule pe țărmul Târnavei mici și una între cele două Târnave. Pe Români îi aduce în aceste părți abia în sec. XIII (*op. cit.*, 127). E de presupus că în cursul unui secol Slavii vor mai fi pierdut numericește, dacă n'au dispărut cumva complet. Cum se face că Românii, care ar fi venit pe malul Târnavelor abia în sec. XIII, care au găsit aici o populație compactă ungurească și o putere de stat ungurească, nu au luat numele Târnavelor dela aceștia mult mai numeroși și cu prestigiul pe care îl dă deținerea puterii de stat, ci dela Slavii sporadici, fără importanță numerică și fără prestigiu social? Aceasta e adevărat și pentru *Bălgrad* (Alba-Iulia) și alte multe toponimice slave.¹⁾

Documentele ungurești privitoare la Transilvania secolului al XIII nu vorbesc deloc despre Slavi în această provincie. La începutul sec. XIII îi amintesc pe Români împreună cu Pecenegi, dar nu în tovărășia Slavilor. Toponimia de origine pecenegă în Transilvania e inexistentă, pe când cea de origine slavă e foarte bogată, ceea ce dovedește că întâii au fost foarte puțini, iar cei de al doilea foarte mulți. Dacă aceștia din urmă nu sunt amintiți în documente nici atunci când apar Românii împreună cu Pecenegii, trebuie să conchidem că nu mai existau pe vremea aceea și că Românii au împrumutat toponimia slavă într'o epocă mai veche, adică înainte de sec. XIII. Deoarece ierurile neintense au dispărut prin sec. X, urmează că forma fonetică slavă care stă la baza formelor actuale ale toponimicelor românești de origine slavă din Ardeal datează din sec. X—XII, când s'a făcut românizarea completă a Daco-slavilor.

¹⁾ V. Drăganu, *Românii în veac. IX—XIV*, 506.

Dacă Românii ar fi venit în Ardeal ca păstori nomazî abia în sec. XIII și XIV, atunci simbioza slavo-română (care trebuie s'o presupunem în această provincie din pricina toponimiei românești de origine slavă, a terminologiei agricole românești împrumutate dela Slavi¹⁾, a influenței superstratului slav asupra foneticei graiurilor crișene, ardelene și bănațene: palatalizarea dentalelor²⁾) ar fi trebuit să fi avut loc în sec. XIII și XIV și prin urmare documentele din aceste secole referitoare la Românii din Estul Ungariei ar fi trebuit să se refere de fapt la Slavo-români. În realitate însă documentele cuprinse în *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia*, Budapesta, 1941, nu lasă deloc să se întrevadă o viață slavo-română în Ardeal, ci numai una românească. Din cele 481 de documente numai două vorbesc de Slavi la apus de Timișoara (Nr. 302 și 304), unul de preoți slavi sau schismatici în jud. Caraș (Nr. 153) și două despre câte un Slav (*Raduzlow sclavum* și *Blasius Sclavus*) în jud. Caraș și Arad (Nr. 132 și 297). E evident că simbioza slavo-română a avut loc în Transilvania înainte de sec. XIII.

Deoarece, după românizarea Daco-slavilor, nu se știe despre vreo colonizare masivă de Bulgaro-slavi veniți din Peninsula Balcanică în Transilvania care să fi fost atât de numeroși, ca să poată da nume slave de proveniență mai recentă unor localități, râuri, păraie sau părți de hotar din Transilvania, e natural să atribuim toponimicelor slave — ce nu pot fi explicate cu ajutorul elementelor slave din limba română sau limba maghiară — o vechime mai mare decât sec. XIII, ori cât de târziu ar fi fost ele atestate.³⁾

¹⁾ V. Hubert Dumke, *Die Terminologie des Ackerbaues im Dakorumänischen in Jahresbericht*, 19—20, p. 122 : „ . . . müssen die Dakorumänen die Kenntnis der Bodenkultur . . . erst in Siebenbürgen sich angeeignet haben . . . “

²⁾ V. E Petrovici, *Simbioza româno-slavă în Transilvania* („Transilvania“, anul 73, Nr. 2—3).

³⁾ Coloniile de Slavi (Bulgari) din Cergăul-Mare, Cergăul-Mic (Alba), Șcheii Brașovului, Bungard (Sibiu) și Rusciori (Sibiu), despre care se crede că s'au așezat aci prin sec. XIII—XIV, erau atât de neînsemnate, încât nu putem socoti niciun toponimic ca fiind dat de acești Bulgari.

Toponimice având un caracter sigur slav meridional — și în special bulgăresc¹⁾ — am întâlnit în următoarele județe: Trei-Scaune (de ex. Cernatu), Brașov (de ex. *Vâlcan, Bran, Cernatu*), Făgăraș (de ex. Breaza, Camenet), Târnava-Mare și Mică (de ex. *Târnavele, Glogovăț*), Sibiu (de ex. Cernavoda, Glâmboaca), Alba (de ex. *Bălgrad, Zlatna, Obreja*), Someș (de ex. *Peșteș*), Turda (de ex. Indol, Măhaciu), Sălaj (de ex. Bozna, *Moigrad*), Hunedoara (de ex. Bozeș, Zlaști, *Peștiș, Glîmboșeni*), Bihor (de ex. *Pociovești, Peșteș*) și Severin (Glâmboaca, Goleț, Mătnic, Cerna, Bucoveț).

Caracterul fonetic bulgăresc al toponimiei slave din Transilvania e mai evident în județele Făgăraș, Sibiu, Târnava-Mare, Târnava-Mică, Alba, Turda, Hunedoara și Severin, adică Sudul, centrul și Sud-Vestul Transilvaniei și Estul Banatului²⁾. În Nordul și Nord-Estul Transilvaniei, e probabil că toponimice ca *Bistrița, Zagra* < slav. **Zagora*³⁾ au fost date de o populație slavă având aceleași caractere ca cea din Sudul Transilvaniei; peste stratul acesta slav mai vechiu, s'a așezat — prin sec. XIII — un strat rutenesc ($g > h$, $-ovici > -ăuți$, $\varrho > u$: *Hovrila*, jud. Satu-Mare, *Boțcăuți*, jud. Maramureș, *Lușca*, jud. Năsăud).

Și în Banat s'a așezat un strat slav mai recent, începând cu sec. XV⁴⁾, dela care provin toponimice ca *Dubova, Vucova*,

¹⁾ Toponimicele pe care le credem sigur bulgărești le-am scris spațiat.

²⁾ Și vestul Banatului era populat, după E. Moór, de Slavi cu caracter bulgăresc (*Zeitschr. f. Ortsnamenf.*, VI, 138).

³⁾ V. Drăganu, *Top. și ist.*, 84 sq. Drăganu credea că numele de *Zagra* a putut fi dat de Ruteni, dar înainte de sec. XIII, când g a devenit în ruteană h . Rutenii însă au putut veni în Nordul Ardealului abia în sec. XIII, deci toponimicul **Zagora* provine dela un strat mai vechiu de populație slavă.

⁴⁾ V. Dragomir, *Vechimea elementului românesc și colonizările streine în Banat* (extras din *Anuarul Inst. de Ist. Naț.*, Cluj, 1924), p. 8. Ceea ce spune Melich (*op. cit.*, 169—170) despre probabile colonizări mai vechi de Slavi în regiunea Lipovei (Severin) nu e absolut deloc convingător. „Sclavi districtus de Lippua” pot fi urmași de ai Daco-slavilor, încă neromânizați în sec. XIV, dar pe cale de a se româniza. Dela acești Slavi dela Sud de Mureș, au rămas formele cu $\varrho > \tilde{a}$ ale toponimicelor *Mătnic, Mătnicel*.

Divici, Cohereva = *Corneareva, Lucareț, Belareca, Dolaț*, etc. Graiul acestor Slavi era deci sârbesc.¹⁾

În județele Timiș-Torontal, Caraș, Severin și Arad, un toponimic slav, care nu e atestat înainte de sec. XV și nu are caractere fonetice vechi ($\varrho > un, \hat{i}n, \hat{a}$: *Luncavița, Glâmboca, Mâtnic*; $\check{i} > e$: *Goleș*) nu poate fi considerat ca fiind dat de Daco-slavi, căci poate, tot așa de bine, să provină dela coloniștii sârbi mai noi. La fel e situația în județele Maramureș, Satu-Mare, Năsăud și Someș, unde populația ruteană mai recentă a putut da nume unor localități²⁾.

În ce privește Nord-Vestul, numele de râuri, *Crasna* (Sălaj), *Cerna* (Satu-Mare), *Bistra* (Bihor) și de sat, *Bozna* (Sălaj), prezintă același caracter ca și toponimicele slave din restul Transilvaniei. E de remarcat că E. Moór (în *Zeitschr. f. Ortsnamenf.*, VI, 135 sq.) găsește că populația slavă a părții din șesul Tisei care e udată de Someș, Crasna și cursul superior al Tisei a avut, înainte de așezarea Ungurilor acolo, un graiu care se înrudea cel mai mult cu slovacă orientală. Moór înșiră (*ibid.*, p. 135, nota 4) o seamă de toponimice care ar arăta că această populație slavă nu era bulgară. Aproape toate toponimicele care după E. Moór nu pot fi bulgărești se găsesc însă la Vest de regiunea care ne interesează pe noi, în comitatele Szabolcs, Zemplén, Borsod, Heves, Bereg și în Vestul comitatului Szatmár (Satu-Mare). Numai două sunt din părțile românești: *Prislop* (Satu-Mare, Sălaj) și *Siciu*, ung. *Szécs* (Sălaj). Acestea, după Moór, nu pot fi bulgărești, fiindcă au, în forma lor românească, în locul lui \check{e} un i ($<$ slav.

¹⁾ V. Petrovici, *Graiul Carașovenilor*, 6 sq. și DR., VIII, 175 sq.

²⁾ Iată localitățile de care ne-am servit în acest articol, provenind din județele cu influență sârbă și ruteană și care nu prezintă caractere arhaice și nici n'au fost semnalate înainte de sec. XV în Vest și sec. XIII în Est: *Gladna, Bărea, Gârliște, Târnăvița* (Arad), *Târnova* (Csánki, I, 746, 752: *Thornova*, 1439), *Bistrița* (a. 1228: *Bistische*, v. Melich, *op. cit.*, 257), *Bistricioara, Ramna, Balinț* (Csánki, II, 25: *Alsobalyncz*, 1488), *Belotinț, Bogodinț, Budinț, Chesinț, Covăsinț, Lăbășinț, Lălășinț, Nicolinț, Șiștarovăț, Brestovăț, Topolovăț*. Unele din ele pot fi sârbești. Dar chiar dacă toate acestea ar fi recente, faptul acesta n'ar schimba întru nimic concluziile ce se degajează din cele rămase.

**Prėslopŭ*, **Sěči*). Dar forma *Prislop* se întâlnește și în Argeș, Mușcel, Prahova și Vâlcea¹⁾, iar *i* în loc de *ě* se explică întocmai ca în *prisacă* < *prėsěka*, *primejdie* < *prěmezdije*²⁾. Forma românească *Siciu* poate fi imprumutată din ungurește (*Siciu* < *Szėcs*, ca și *chip* < *kėp*). Să nu uităm că *ě* e tratat în bulgara modernă în mod deosebit dacă e urmat de o consonantă dură sau de una moale: *sěkü* „tăietură în pădure“ (pronunțat *șeak*) și *sěči* „idem“, pronunțat *seč*). Cu siguranță deosebirea între cei doi *ě* a existat — chiar dacă nu în măsura de astăzi — și în epocile mai vechi. De altfel e posibil ca toponimicul *Siciu-Szėcs* să provină dela altfel de Slavi decât Daco-slavii. Izoglosa *ě* = *e/ě* = *ä*, ea a putut să treacă pe la Sud-Est de *Siciu*.

Populația cu caracter slovac, după E. Moór, care popula tot șesul Tisei pe cursul inferior al râurilor Someș, Crasna și Criș (granița între Slavii cu caracter slovac și cei cu caracter bulgăresc o așează E. Moór în regiunea Csongrăd-ului, *op. cit.*, 138) ocupa poate și văile munților dinspre Ardeal. Granița care despărțea pe Daco-slavi de Slavii cu caracter slovac trecea pe undeva prin județele Bihor, Sălaj, Satu-Mare, la Vest de Munții Apuseni și Munții Sălajului. E sigur, în orice caz, că Slavii cu caracter slovac erau în contact nemijlocit cu populația slavo-română din acești munți.³⁾

În revista *Transilvania* (anul 73—1941, Nr. 2—3, p. 149 sq.) am explicat palatalizarea dentalelor în graiurile daco-române de Vest ca datorindu-se influenței superstratului slav asupra bazei de articulație a Românilor din Vestul teritoriului daco-român. Slavii de aci au păstrat din epoca protoslavă

1) V. Jordan, *Rum. Top.*, 216.

2) V. Rosetti, *Ist. l. rom.*, III, 45; Petrovici, DR., X, partea I, 139.

3) Însuși E. Moór semnalează, în părțile orientale și sudice ale teritoriului pe care îl studiază, toponimice provenind dela alt strat de populație slavă decât cel din șesul Tisei (*Dombó, Garadistya, Szelistye*, v. *Zeitschr. f. Ortsnamenf.*, VI, 123); populația aceasta putea fi, după dănsul, bulgărească. Dacă lua în considerare formele populare românești (*Mătnic*, în loc de *Mutnik, Mutnok, Muthnuk*, *op. cit.*, 32, *Glâmboca, Luncavița, Pociovești, Bozna*) e sigur că ar fi susținut cu mai puțină îndoială caracterul bulgăresc al acestei populații slave

particularitatea de a palataliza dentalele și prin aceasta se apropiiau și lingvistic, nu numai geografic, de Slovaci. Nu e nevoie să presupunem că superstratul slav din acele părți era slovac, ci e destul să admitem că izoglosa — dentale moi/dentale dure — trecea puțin mai la Sud și mai la Est decât izoglosele *šč, št* (*Pociovești*, jud. Bihor), *o > un, ulăn, ă* (**Ńendolŭ > Indol*, jud. Turda), *ŭ > e/o* (**Bŭzina > Bozna*, jud. Sălaj, cf. ceh. *Beznik*).¹⁾

Linia actuală de izoglosă — dentale moi/dentale dure — poate fi urmărită pe teritoriul lingvistic dacoromân pe hărțile ALR²⁾. E probabil că această izoglosă s'a deplasat în cursul timpului dela apus spre răsărit. În prezentul volum (partea I, 121 sq.) am explicat formarea structurii actuale a teritoriului lingvistic dacoromân prin revărsarea populației românești din vetrele ei vechi dela munte spre podișurile, văile largi și șesurile din interiorul Transilvaniei și din jurul ei. Subdialectul bănățean și cel crișan s'au format în vetrele lor din munții ce despart Banatul de Ardeal, pe de o parte, și din munții ce despart Crișana și câmpia Someșului inferior de Transilvania, pe de alta. În aceste vetre muntoase, populația slavă — care trăia, dela așezarea ei pe aceste meleaguri, în simbioză cu romanicii împinși cât mai sus la munte — avea particularitatea, păstrată din protoslavă, de a înmuia dentalele urmate de vocale anterioare, întocmai cum va fi avut-o și populația „slovacă“ vecină dinspre Nord-Vest și cum o are și populația slovacă de astăzi³⁾. Din cele două vetre muntoase apusene,

¹⁾ Și în slovacă uneori *ŭ > o*, v. *Af.sl.Ph.*, 20, p. 40.

²⁾ V. ALRM I vol. I, hărțile 7, 13, 18, 42, 43, 63, 75, 76, 78, 99, 101, 170, 172 și ALRM II, vol. I, hărțile 63, 101, 119, 147, 154, 213, 286, 319, 321, 324.

³⁾ Întocmai ca în slovacă modernă, *d* și *t* (urmați de *e*, *i*) sunt produși, și în dialectul crișan, cu dosul limbii. Acestea sunt deci adevărate ocuzive palatale, nu palatalizate ca în rusă (v. Olaf Broch, *Slavische Phonetik*, Heidelberg, 1911, p. 36, capitolul 20). În ALR II le-am notat suprapunând *k'* lui *t'* și *g'* lui *d'*. Într'adevăr, ele fac impresia de a fi la limita dintre categoria „*t*“ și categoria „*k*“, v. Broch, *ibid.*, p. 37, capitolul 21.

Și din punct de vedere fonologic — în sensul școlii dela Praga — există un paralelism vădit între *t*, *d*, *n* (și *l*) palatali din Nord-Vestul teritoriului dacoromân și aceleași consonante din slovacă. Nici în slovacă și

această particularitate fonetică dialectală românească s'a răspândit apoi spre Nord-Vest, Vest, Sud-Vest, și spre Nord-Est și Est. Izoglosa actuală românească — dentale înmuiate/dentale neînmuiate — nu corespunde prin urmare vechii izoglose slave analoage. De altfel, după observațiile pe care le-am făcut în cursul anchetelor pentru ALR, pretutindeni dealungul acestei izoglose înmuierea dentalelor este în regres ¹⁾.

S'a încercat să se găsească în graiurile românești din Transilvania și elemente lexicale care ar putea fi considerate ca specifice graiului Slavilor românizați din Dacia. Reichenkron a semnalat câteva particularități lexicale ardelenesti pe care le crede daco-slave. Am văzut (v. mai sus p. 233) că aceste elemente se găsesc și în alte regiuni slave sau sunt românești. Un element slav care se întâlnește numai pe teritoriul românesc e cuvântul *zăpadă* „neige“. Acesta poate fi considerat ca daco-slav ²⁾. Dela Slavii care populau Dacia, l-au împrumutat Românii din vatra dialectală sudică, adică de pe cele două versante ale munților care despart Muntenia de Ardeal ³⁾. Din această vatră dialectală s'a răspândit, centripet și centrifug, în spre centrul Transilvaniei și înafara cununii de munți a Car-

nici în graiurile dacoromâne de Nord-Vest, opoziția *t/l'*, *d/d'*, *n/n'*, *l/l'* nu constituie o corelație de timbru a consonanțelor, deoarece se mărginește la o singură serie articulatorie, la dentale, v. *Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, 4—1931, 236. (În graiurile românești de Nord-Vest, ca în toate graiurile românești, caracterul înmuit sau neînmuat al consonanțelor, în poziție finală, poate fi considerat ca o marcă de corelație, căci se constată la mai multe serii articulatorii, v. *Bulletin Linguistique*, VI, 13 sq. Dar opoziția *t/l'*, *d/d'* n'are valoarea fonologică nici în poziție finală în niciun graiu românesc.)

¹⁾ Numai în Țara Oașului, unde dentalele s'au păstrat de obicei neînmuiate, sub influența graiului învecinat sătmărean am putut observa un ușor progres al palatalizării dentalelor. Bărbații, mai cu seamă cei tineri care sunt în contact cu intelectualii originari din regiunea Sătmăruului (și care palatalizează dentalele), au obiceiul de a înmuia pe *n*, *t*, *d*. Pronunțarea aceasta li se pare mai distinsă, mai „domnească“.

²⁾ V. Pușcariu, *Limba română*, I, 290 sq., unde se dau și alte elemente nord-danubiene (*a se guri* „a se sui“, *ciocelej*, *a se coch*, etc.).

³⁾ V. prezentul volum, partea I, p. 121 sq.

paților, forma *zăpadă* împreună cu alte particularități dialectale caracteristice graiului muntean și ardelean de Sud.¹⁾

Tot ca o particularitate dialectală daco-slavă trebuie socotit și termenul *omăt* „zăpadă“. Înțelesul primitiv a fost acela de „troian“ (cf. *omeț'e d'e neaună*²⁾). Reichenkron³⁾ găsește că forma *omăt* are aceeași arie de răspândire ca și alte elemente de origine sigură ucraineană. Prin urmare *omăt* trebuie să fie împrumutat din limba ucraineană în care a existat forma **ometü* (<*o*+*met-*, *mestü* „werfen, fegen“, cf. rus. *omëtü* „Hau-fen“, sloven. *omesti* „stark beschneien“).

Dar elementele de origine ucraineană nu se întind de obicei așa de adânc în Transilvania⁴⁾. Aria lui *omăt* se aseamănă cu ariile subdialectului de Est (moldovean)⁵⁾ care s'a constituit prin coborîrea, din munții care despart Moldova de Transilvania, a populației românești spre apus, în spre podișul Transilvaniei, și spre răsărit, în spre podișul Moldovei. În vatra aceasta muntoasă de Est, simțindu-se nevoia — ca în cea de Sud — de a înlocui termenul de *nea* care era „bolnav“ din cauze pe care noi nu le știm⁶⁾, s'a recurs la ter-

¹⁾ Ariile lui *zăpadă*, *omăt*, *nea* se pot vedea în harta Nr. 3 a prospectului ALR și în Pușcariu, *Limba română*, I, harta Nr. 18.

²⁾ V. Densușianu, *Graiul din Țara Hațegului*, 61.

³⁾ *Zf.sl.Ph.*, XVIII, 149-150.

⁴⁾ Cf. Pușcariu, *Limba română*, I, harta Nr. 14: *hulub* „porumbel“ (< ucr. *holub* „ib.“). Însuși Reichenkron e surprins că aria lui *omăt* se întinde atât de departe spre apus în teritoriul Transilvaniei. D-sa crede însă că ucraineana se întindea odinioară până lângă Cluj. Formele *k'ehel'eu* (ALR I, vol. I, harta 146, punctul 255) și *a căfui* (BA., I, 27) din centrul Transilvaniei și din Munții Apuseni pot fi explicate și altfel decât din ucraineană. Întâia, *k'ehel'eu*, amintește pe ung. *kohicsél*. A doua poate fi de origine onomatopeică, posibilitate întrevăzută și de Reichenkon (cf. dicționarul lui Tiktin, s. v. *chihái*).

⁵⁾ Cf. ALRM I, vol. I, hărțile 8, 25, 32, 33, 36, 46, 51, 60, 79, 85, 87, 103, 122, 125, etc. și ALRM II, vol. I, hărțile 3, 18, 34, 48, 53, 64, 80, 103, 195, 230, 330, etc.

⁶⁾ La „îmbolnăvirea“ lui *nea* a contribuit și faptul că era prea scurt; poate și omonimia cu *nea* (*nenea*) sau cu interjecția *nea*, după cum îmi sugerează Al. Procopovici. În cele patru vetre ale subdialectelor dacoromâne starea patologică a fost remediată în diferite feluri. În vetrele de Sud și de Est, doi termeni de origine slavă — să zicem daco-slavă — și care însem-

menul pe care îl întrebuițau Slavii conlocuitori pentru a desemna troianul de zapadă.¹⁾

În concluzie:

1) Pentru studierea toponimiei slave din Transilvania, toponimicele românești sunt mult mai importante decât cele ungurești, chiar dacă cele din urmă sunt atestate din Evul-Mediu, iar cele dintâi abia de un secol-două, deoarece formele documentare sunt diformate, pe de o parte, de scribi, iar, pe de alta, de desvoltarea fonetică a limbii maghiare (de ex. toponimicul *Lindina* — pronunțat dialectal *Lindșina* și scris de oficialitate *Lingina* — < slav. *Leđina*, în documente e scris *Lensews* 1475, *Lyzgyany* 1500; *Mâtnic* < slav. **Moťnikŭ*, cf. bulg. *Mätnik*, e scris *Muthmuk* 1376, etc.).

Pentru aceasta e neapărata nevoie de a cunoaște forma exactă a toponimicelor așa cum le pronunță poporul (de ex. *Mätnic* nu *Mutnic*). Echipe de cercetători cu educație fonetică va trebui să cutreere toată țara și să noteze fonetic toate numele de orașe, sate, cătune, munți, dealuri, văi, câmpii, păduri, poiene, etc. Numai materialul notat fonetic poate servi ca bază sigură studiilor de toponomastică.

2) Daco-slava, după cum arată fonetismul toponimicelor românești de origine slavă din Transilvania (Banat, Crișana), avea caractere fonetice bulgărești.

3) Din aspectul fonetic destul de arhaic (*o* > *un*, *in*, *in*, *e* > *in*) al unora din aceste toponimice se poate deduce o epocă veche de simbioză slavo-română pe teritoriul Transilvaniei.²⁾

nau, întâiul (*zăpadă*) „strat gros de zăpadă”, iar al doilea (*omăt*) „troian de zăpadă”, au luat locul lui *nea*. În vetrele de Sud-Vest și de Nord-Vest, forma mai lungă *ncauă* — ca de altfel și la Aromâni și Meglenoromâni — a scăpat pe *nea* dela piere.

¹⁾ Element daco-slav poate fi considerat și **ogleda* (> rom. *oghnda*), cf. bulg. *ogledalo*, s.-cr. *ogledalo* (> rom. *ogrindzăuă*, v. ALR II, vol. I, pag. 140, întrebarea [3905], punctul 4 din Sârbia) și meglrom. *og'indälä* < v. bulg. *ogledalo*. V. mai jos articolul *Voreț*.

²⁾ *Kniezsa* (*op. cit.*, 9 sq.), admitând că denazalizarea vocalelor nazale slave s'a întâmplat la sfârșitul sec. X sau cel mai târziu la mijlocul sec. XI, consideră toponimicele ungurești cu nazala slavă păstrată (ca de ex.

4) Simbioza slavo-română din Transilvania a existat înaintea venirii Ungurilor, căci altfel Românii veniți abia în sec. XII sau XIII, ar fi împrumutat toponimicele dela Unguri care aveau un prestigiu deosebit ca popor stăpânitor și nu dela Slavii sporadici, pe cale de a dispărea, lipsiți de orice prestigiu (de ex. *Küküllő — Târnava, Fehérvár — Bălgrad*, etc.). E probabil că așa de târziu (sec. XII, XIII) n'ar mai fi auzit vocalele nazale. De altfel documentele ung. din sec. XII, XIII, XIV nu amintesc de Slavi în Transilvania, v. mai sus p. 268.

5) Din cele precedente rezultă că pe teritoriul Transilvaniei trebuie presupusă o continuitate slavo-română din sec. VI până azi. Chiar dacă admitem dispariția elementelor daco-romane și dacice romanizate rămase în Dacia după părăsirea ei de către autoritățile romane — dispariția nu s'a putut întâmpla decât prin asimilarea elementelor daco-romane la populația slavă care singură s'a așezat aici în mod definitiv — și atunci, în urma românizării amalgamului de populație reprezentat prin Daco-slavi, suntem în prezența unei adevărate continuități etnice și, în oarecare măsură, lingvistice slavo-române. Imigrarea Românilor din Peninsula Balcanică a trebuit să se întâmple înaintea așezării Ungurilor în Transilvania.

Nu e însă nevoie să presupunem că Daco-romanii s'ar fi slavizat complet¹⁾.

6) Daco-slava, ca dialect bulgăresc, prezenta unele parti-

Dombo < slav. *dǫbovo*) ca indicii sigure că în regiunile cu astfel de toponimice a trăit în sec. XI o populație amestecată slavo-maghiară. Negăsind niciun toponimic având un *ǫ* sau un *ę* (v. cele spuse de Kniezsa despre *Glâmboaca* și *Lingina* la p. 128, 129), Kniezsa conchide că nicăiri în Transilvania, în sec. XI sau mai înainte, nu poate fi presupusă, pe baza toponimicelor slave, o simbioză slavo-română (*op. cit.*, 129). Dar toponimicele *Lindina* (*Lingina*), *Glâmboaca*, *Glâmboca*, *Glimboșeni*, *Indol*, *Luncavița*, *Gâmbuț*, arată că a existat o simbioză slavo-română înainte de denazalizarea vocalelor nazale slave, întocmai cum toponimicele ungurești ca *Dombó*, *Domboc*, *Kompa*, *Korompa*, etc. indică o veche simbioză slavo-maghiară.

¹⁾ V. E. Petrovici, *Continuitatea daco-română și Slavii* (în „Transilvania“, anul 73, Nr. 11).

cularități care o deosebeau de celelalte graiuri bulgărești: a) Înspre Banat și câmpia Crișurilor și a Someșului, a păstrat, în mai mare măsură ca celelalte graiuri bulgărești, înmuierea protoslavă a dentalelor, particularitate trecută dela superstratul slav la substratul românesc ¹⁾ b) Unele elemente lexicale care au trecut în graiurile dacoromâne (**zapada* „strat de zăpadă“ > *zăpadă*, **ometŭ* „troian de zăpadă“ > *omăt*, *dvo-riči* > *voreț*, etc.

7) Având în vedere înrudirea apropiată a slavei din Dacia cu slava din Moesia, caracterul bulgăresc al influenței slave mai vechi asupra limbii române nu poate servi drept dovadă împotriva continuității.

8) De asemenea, caracterul oriental și slav al bisericii Dacoromânilor nu poate servi ca dovadă a venirii acestora dela Sud de Dunăre, căci misionari slavi au cutreerat, începând din sec. X, regiunile dela Nord de Dunăre (până în stepele sarmate), aducând cu ei liturghia slavă și terminologia creștină slavonă la populațiile de aci, deci și la populația slavo-română din Dacia ²⁾.

E. PETROVICI

¹⁾ Multe graiuri bulgărești de răsărit și de apus pronunță, în poziție inițială, un *e* sau un *e* redus și un *i* fără *i* protetic (v. Mladenov, *Gesch. d. bulg. Spr.*, 123 sq.). Această particularitate caracteriza și graiurile slave din Grecia (v. Vasmer, 291), Judecând după graiurile dacoromâne unde orice *e* inițial e pronunțat *ie*, superstratul daco-slav se deosebea în această privință de majoritatea graiurilor bulgărești.

²⁾ V. Al. Procopovici, *Introducere în studiul literaturii vechi*, Cernăuți, 1922, p. 45, 47. Și la Unguri aceiași misionari au răspândit o seamă de termeni slavoni bisericești (v. Melich, *Arch. f. sl. Ph.*, XXXII, 102).